

STANJE LJUDSKIH PRAVA

POČINITELJA/POČINITELJICA KAZNENIH DJELA S NAGLASKOM NA RESOCIJALIZACIJU ZATVORENIKA/ ZATVORENICA

KUĆA
LJUDSKIH
PRAVA
ZAGREB

Europska unija
Zajedno do fondova EU

EUROPSKI STRUKTURNI
I INVESTICIJSKI FONDOVI

UČINKOVITI
LJUDSKI
POTENCIJALI

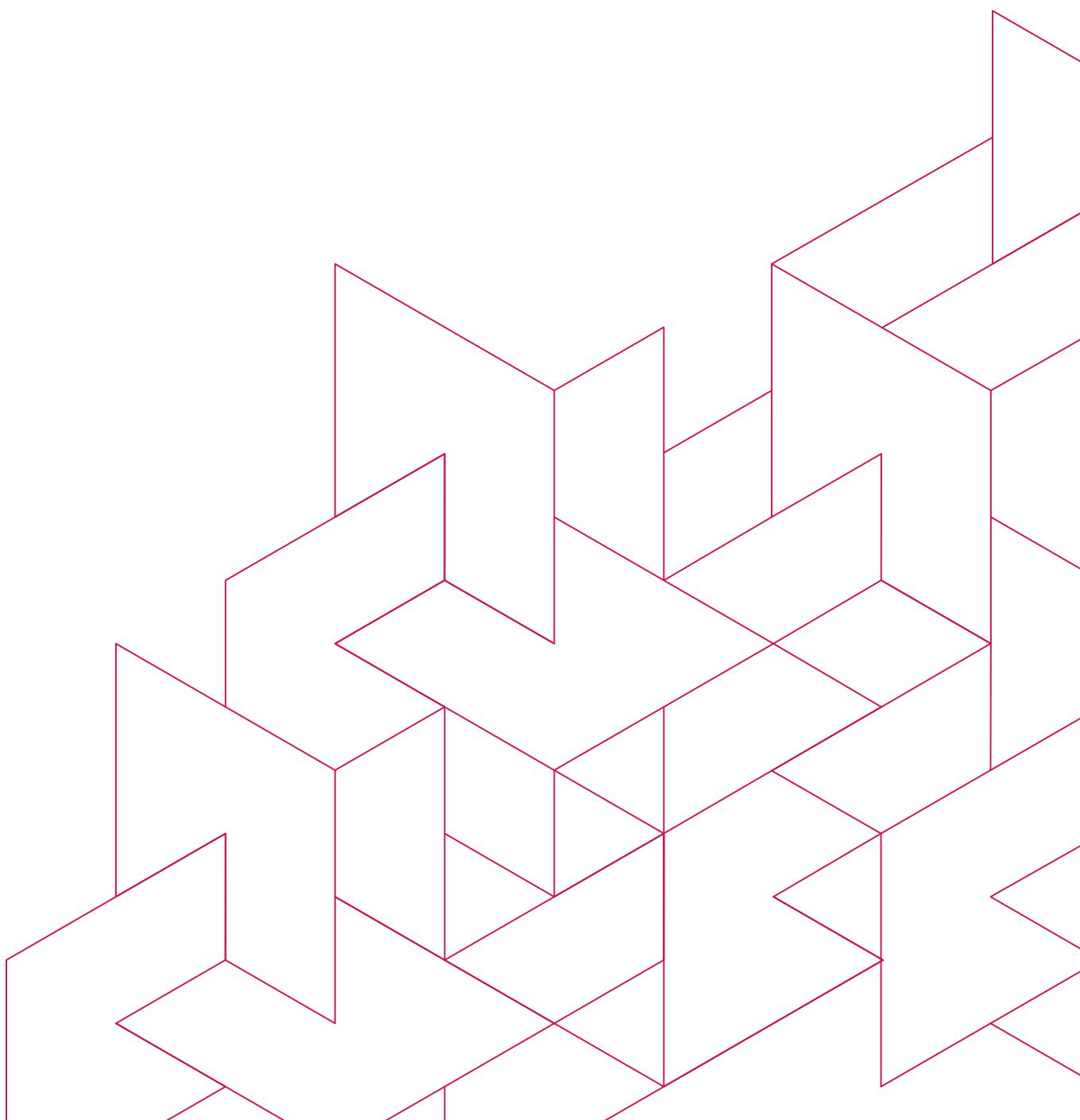
VLADA REPUBLIKE HRVATSKE
Ured za udruge

Nacionalna
zaklada za
razvoj
civilnoga
društva

STANJE LJUDSKIH PRAVA

**POČINITELJA/POČINITELJICA KAZNENIH DJELA
S NAGLASKOM NA RESOCIJALIZACIJU
ZATVORENIKA/ZATVORENICA**

Impresum

Nakladnik:

Roditelji u akciji - Roda
Ulica Jurja Žerjavića 10, 10000 Zagreb
www.roda.hr

Sunakladnik:

Kuća ljudskih prava Zagreb
Selska cesta 112 a/c, 10000 Zagreb
www.kucaljudskihprava.hr

Autorica: Tea Dabić

Urednice: Tea Dabić i Tina Đaković

Sva prava pridržana.

Kad citirate podatke iz ovog izvješća, molimo koristiti:

Kuća ljudskih prava Zagreb, Tea Dabić, 2021. Stanje ljudskih prava počinitelja/počiniteljica kaznenih djela s naglaskom na resocijalizaciju zatvorenika/zatvorenica, Zagreb: Roditelji u akciji - Roda.

Dizajn i prijelom: ACT Printlab

Tisak: ACT Printlab

Lektura: Kreacija

Korektura: Kuća ljudskih prava Zagreb

Prijevod na engleski jezik: Nitor usluge

Tiskano u Hrvatskoj, naklada 100 primjeraka

ISBN 978-953-8131-35-6 (tiskano izdanje, hrvatski jezik)

ISBN 978-953-8131-34-9 (PDF, hrvatski jezik)

ISBN 978-953-8131-36-3 (PDF, engleski jezik)

Zagreb, travanj 2021.

Ovaj dokument je izrađen u okviru projekta moto#R - Motiviranjem i osnaživanjem do resocijalizacije koji su sufinancirali Europska unija iz Europskog socijalnog fonda i Ured za udruge Vlade Republike Hrvatske. Sadržaj publikacije isključiva je odgovornost Kuće ljudskih prava Zagreb i udruge Roditelji u akciji - Roda.

Sadržaj

1. UVOD I METODOLOGIJA	4
2. ZAKONODAVNI OKVIR	5
a. Organizacijska struktura Uprave za zatvorski sustav i probaciju	5
3. RESOCIJALIZACIJA ZATVORENIKA/ICA	9
a. Rad zatvorenika i zatvorenica	10
b. Izobrazba zatvorenika i zatvorenica	13
c. Organizacija slobodnog vremena, dušobrižništvo i vjeroispovijedanje	16
d. Podrška očuvanju obiteljske veze	18
e. Priprema za otpust i pomoć nakon otpusta (Postpenalni prihvati)	21
f. Posebni programi tretmana	23
g. Zdravstvena zaštita i zaštita majčinstva	24
3.1. Epidemija koronavirusa	25
3.2. Zaštita majčinstva	26
4. PRIMJERI DOBRE PRAKSE	28
a. Zajednica Uzor	28
b. Videopozivi	29
c. Suradnja organizacija civilnog društva s kaznenim tijelima	29
d. Kuća na pola puta	31
e. Ostalo	31
5. IZAZOVI I PREPREKE U PROVOĐENJU RESOCIJALIZACIJE	32
a. Manjak službenika tretmana i pravosudne policije	32
b. Obrazovanje i rad	33
c. Postpenalni prihvati	33
6. ZAKLJUČAK I PREPORUKE	35

1. Uvod i metodologija

Tematski izvještaj „Stanje ljudskih prava počinitelja/počiniteljica kaznenih djela s naglaskom na resocijalizaciju zatvorenika/zatvorenica“ nastao je kao rezultat istraživanja koje je Kuća ljudskih prava Zagreb provela u sklopu projekta „Moto#R – Motiviranjem i osnaživanjem do resocijalizacije“ od srpnja do prosinca 2020. godine. Cilj ovog tematskog istraživanja je doprinijeti boljem razumijevanju resocijalizacije i utjecaja resocijalizacije na osposobljavanje zatvorenika/zatvorenica na život na slobodi, kako na normativnoj razini, tako i u praksi, kao i ispitati izazove i prepreke s kojima se susreću zatvorenici i nadležna tijela u provođenju resocijalizacije. Istraživanjem se također nastojalo identificirati dobre prakse u provođenju resocijalizacije zatvorenika/zatvorenica s ciljem izrade analize i preporuka za unapređivanje postojeće prakse.

Kako bismo dobili sveobuhvatnu sliku o stanju ljudskih prava počinitelja/počiniteljica kaznenih djela s naglaskom na njihovu resocijalizaciju, istraživanje je provedeno u tri faze. Prva faza istraživanja obuhvatila je pregled i analizu postojećeg pravnog okvira koji se odnosi na resocijalizaciju zatvorenika/zatvorenica, njihova prava, obveze i pogodnosti unutar zatvorskog sustava. Druga faza istraživanja odnosi se na izradu protokola intervjua, mapiranje relevantnih dionika u provođenju resocijalizacije zatvorenika/zatvorenica. U trećoj fazi istraživanja provedeno je 18 polustrukturiranih intervjua i to sa sedam kaznenih tijela, četirima tijelima javne vlasti (Ministarstvo pravosuđa i uprave te centri za socijalnu skrb), dvjema nezavisnim institucijama te pet organizacija civilnog društva koje u svom radu doprinose resocijalizaciji zatvorenika/zatvorenica i njihovim obiteljima.

Kako bismo zaštitili identitet intervjuiranih osoba, u navođenju njihovih iskaza odnosno citiranju korišteni su kodovi u obliku kratica KT, TJV, NI te OCD. Prema tome oznaka:

„**KT**“ označava kaznena tijela;

„**TJV**“ označava tijela javne vlasti;

„**NI**“ označava nezavisne institucije;

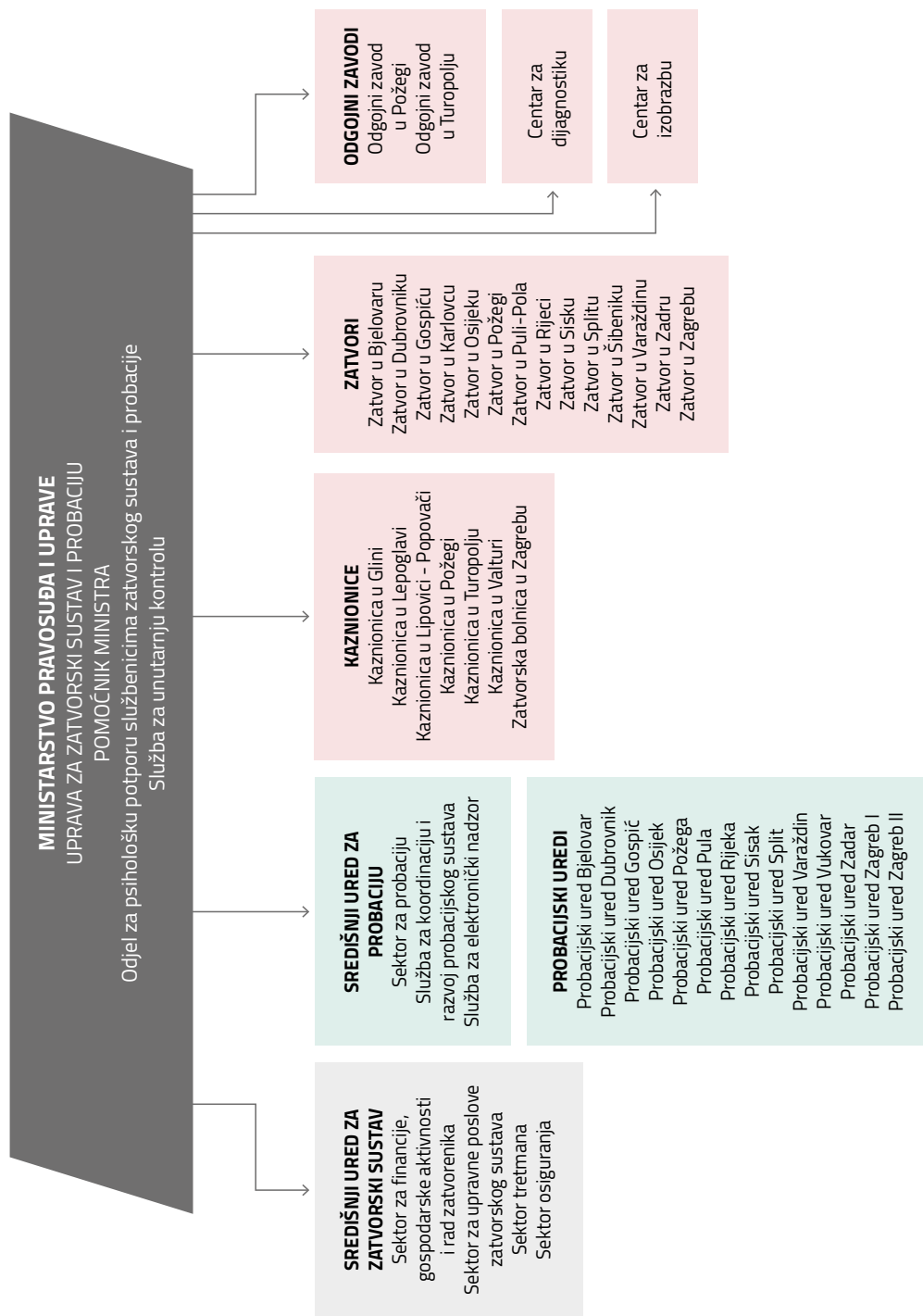
„**OCD**“ označava organizacije civilnog društva.

Izrazi koji se koriste u ovom Izvještaju, a koji imaju rodno značenje, bez obzira na to jesu li korišteni u muškom ili ženskom rodu, obuhvaćaju na jednak način muški i ženski rod.

2. Zakonodavni okvir

A/ Organizacijska struktura Uprave za zatvorski sustav i probaciju

Grafički prikaz organizacijske strukture Uprave za zatvorski sustav i probaciju:

Uprava za zatvorski sustav i probaciju, koja je jedinstvena upravna organizacija u sastavu Ministarstva pravosuđa i uprave, obavlja upravne i stručne poslove u svezi s izvršavanjem kazne zatvora. Ustrojstvene jedinice Uprave za zatvorski sustav i probaciju čine Središnji ured, četrnaest zatvora¹, sedam kaznionica² među kojima je i Zatvorska bolnica u Zagrebu, dva odgojna zavoda³, Centar za dijagnostiku u Zagrebu te Centar za izobrazbu.

Istražni zatvor, kazna zatvora izrečena u kaznenom postupku do šest mjeseci, kazna zatvora izrečena u prekršajnom postupku te kazna zatvora kojom je zamijenjena izrečena novčana kazna izvršavaju se u **zatvorima** dok su u četirima zatvorima (Gospić, Pula-Pola, Zagreb i Šibenik) ustrojeni posebni odjeli za izvršavanje kazne zatvora u trajanju duljem od šest mjeseci.

Zatvorenici s kaznom zatvora duljom od šest mjeseci javljaju se u pravilu na izvršavanje kazne u Centar za dijagnostiku u Zagrebu, a nakon obavljene dijagnostike upućuju se na daljnje izvršavanje kazne u otvorenim, poluotvorenim ili zatvorenim uvjetima u kaznionicama i zatvorima.

Muške i ženske osobe izdržavanju kaznu zatvora odvojeno. Mlađi punoljetnici izdržavaju kaznu zatvora odvojeno od starijih punoljetnika. Osuđeni mlađi punoljetni muškarci i žene (osobe koje su u vrijeme počinjenja djela navršile 18 godina života, a nisu navršile 21 godinu života) izdržavaju kaznu odvojeno od punoljetnika dok punoljetne osobe koje su na izdržavanju kazne maloljetničkog zatvora navršile 23 godine života izdržavaju kaznu odvojeno od ostalih punoljetnika⁴.

U Zatvorskoj bolnici u Zagrebu izvršava se sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja izrečena uz kaznu zatvora, a u kojoj se liječe i oboljeli zatvorenici.

Kazna maloljetničkog zatvora izvršava se u zatvorenim i poluotvorenim uvjetima u posebnim odjelima unutar Kaznionice u Požegi, dok je odjel za izvršavanje kazne maloljetničkog zatvora u otvorenim uvjetima ustrojen u Kaznionici u Valturi. Odgojnu mjeru upućivanja u odgojni zavod koju sudovi izriču maloljetnim počiniteljima kaznenih djela muškarci izvršavaju u Odgojnom zavodu u Turopolju, a žene u Odgojnom zavodu u Požegi⁵.

Izvršavanje kazne zatvora započinje upućivanjem zatvorenika u kaznionicu ili zatvor, a izvršavanje odgojne mjere upućivanjem maloljetnika u odgojni zavod. Upućivanje na izvršavanje kazne zatvora u nadležnosti je suca izvršenja nadležnog županijskog suda. Rješenjem sudac izvršenja osobu osuđenu na kaznu zatvora dulju od šest mjeseci upućuje u Centar za dijagnostiku u Zagrebu, a osobu osuđenu na kaznu zatvora do šest mjeseci ili osobu kojoj je neizdržani dio kazne do šest mjeseci upućuje u zatvor najbliži mjestu prebivališta zatvorenika. Sve osobe kojima je izrečena kazna maloljetničkog zatvora, osobe kojima je uz kaznu zatvora izrečena sigurnosna mjera obveznog psihijatrijskog liječenja i osobe čija je kazna preuzeta na izvršavanje u skladu s međunarodnim ugovorom ili posebnim zakonom upućuju se u Centar za dijagnostiku bez obzira na duljinu kazne⁶.

1 Zatvor u Bjelovaru, Zatvor u Dubrovniku, Zatvor u Gospiću, Zatvor u Karlovcu, Zatvor u Osijeku, Zatvor u Požegi, Zatvor u Puli-Pola, Zatvor u Rijeci, Zatvor u Sisku, Zatvor u Splitu, Zatvor u Šibeniku, Zatvor u Varaždinu, Zatvor u Zadru i Zatvor u Zagrebu.

2 Kaznionica u Glini, Kaznionica u Lepoglavi, Kaznionica u Lipovici-Popovači, Kaznionica u Požegi, Kaznionica u Turopolju, Kaznionica u Valturi i Zatvorska bolnica u Zagrebu.

3 Odgojni zavod u Požegi i Odgojni zavod u Turopolju

4 Članak 11. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

5 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zatvorski sustav, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/6150>

6 Ministarstvo pravosuđa, Zatvorski sustav, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/6150>

Centar za dijagnostiku predstavlja centralizirani dijagnostički postupak u kojem se kreiraju resocijalizacijski tretmani, a koji potom služe kao temelj za daljnji rad sa zatvorenicima. Centar za dijagnostiku vodi se kao kazneno tijelo gdje se izvršava kazna zatvora s obzirom na to da boravak u Centru za dijagnostiku ulazi u vrijeme izdržane kazne. Iako zatvorenik/zatvorenica u Centru za dijagnostiku ostvaruje formalno sva prava zagwarantirana Zakonom o izvršavanju kazne zatvora⁷, zatvorenik/zatvorenica ne uživa pogodnosti s obzirom na to da u toj fazi još nije izrađen pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora. Međutim, iako kaznena tijela navode kako u Centru za dijagnostiku zatvorenici/zatvorenice uživaju sva prava, u praksi za vrijeme multidisciplinarnе obrade zatvorenici zapravo nemaju mogućnost rada i nastavka obrazovanja s obzirom na to da u toj fazi još nije procijenjena njihova radna i obrazovna sposobnost. Drugim riječima, u toj fazi postupka, zatvorenici/zatvorenice uživaju gotove sve slobodne aktivnosti koje provodi Zatvor u Zagrebu te kontakte s vanjskim svijetom koji se realiziraju posjetima, videopozivima, telefonskim razgovorima i dopisivanjem.

U Centru za dijagnostiku zatvorenici borave u prosjeku četiri tjedna tijekom kojih stručnjaci različitih specijalnosti provode psihosocijalnu obradu (medicinsku, socijalnu, psihološku, pedagošku i kriminološku obradu zatvorenika) u svrhu izrade prijedloga pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora. Centar za dijagnostiku ujedno daje i prijedlog o upućivanju u konkretnu kaznionicu odnosno zatvor gdje će zatvorenik nastaviti izvršavati kaznu zatvora, o čemu konačnu odluku donosi Središnji ured Uprave za zatvorski sustav i probaciju.

Prema izjavi KT-a, smisao i cilj Centra za dijagnostiku je iznaći i prilagoditi pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora potrebama i rizicima svakog zatvorenika kako bi pokušali iznaći promjenu u ponašanju koja će pomoći osobi da kada jednom izađe van, ne čini kaznena djela. Cilj je napraviti sveobuhvatni dijagnostički postupak s aspekata različitih struka i na osnovi njega predložiti osnovni pojedinačni program izvršavanja kazne.

U praksi obrada i zaprimanje zatvorenika/zatvorenica u Centar za dijagnostiku provodi se u tri faze (KT):

Zatvorenici/zatvorenice se, u pravilu, zaprimaju kada njihova presuda postane pravomoćna, iznimno i u slučajevima kada presuda nije postala pravomoćna ako se nalaze u istražnom zatvoru, i to na njihov zahtjev, a po odobrenju nadležnog suda.

U prvoj fazi nakon zaprimanja i smještanja u Centar za dijagnostiku, provode se zdravstveni i liječnički pregledi i u tih prvih nekoliko dana s njima su u kontaktu savjetnici za tretman. U toj prvoj fazi zatvorenicima/zatvorenicama objašnjavaju se sva njihova prava i obveze i to u obliku individualnih, ali i grupnih razgovora. Pomaže im se da uspostave kontakte s obiteljima i formira se karton posjeta i telefonskih razgovora.

Druga faza uključuje dijagnostički postupak u užem smislu na način da sa svakim zatvorenikom/zatvorenicom razgovara psiholog, socijalni radnik, pravnik, liječnik (sudjeluje u onom dijelu u kojem procjenjuje radnu sposobnost zatvorenika), a po potrebi i psihijatar. Svaki stručnjak provodi dijagnostički postupak s aspekta svoje struke.

Treća faza uključuje izradu pojedinačnog nalaza i mišljenja svakog od stručnjaka nakon čega se sastaje stručni tim koji raspravlja i donosi izvješća o svakom pojedinom zatvoreniku s prijedlogom pojedinačnog programa izvršavanja kazne, prijedlogom konkretnog zatvora ili kaznionice, procjenom sigurnosnog rizika kako će ta osoba funkcionirati za vrijeme izdržavanja kazne. Navedena izvješća šalju se u Upravu za zatvorski sustav i probaciju unutar kojeg Povjerenstvo za upućivanje donosi konačnu odluku, uzimajući u obzir, uz potrebe i rizike svakog pojedinog zatvorenika i aktualno organizacijsko i sigurnosno stanje u sustavu.

7 Zakon o izvršavanju kazne zatvora (NN 128/99, 55/00, 59/00, 129/00, 59/01, 67/01, 11/02, 190/03, 76/07, 27/08, 83/09, 18/11, 48/11, 125/11, 56/13, 150/13, 98/19, u daljnjem tekstu: Zakon o izvršavanju kazne zatvora)

Dakle, Središnji ured donosi konačnu odluku o upućivanju u kojem kaznenom tijelu će pojedini zatvorenik/zatvorenica izdržavati kaznu zatvora, a kada taj zatvorenik/zatvorenica dođe u konkretno kazneno tijelo, upravitelj tog kaznenog tijela na temelju prijedloga Centra za dijagnostiku i situacije u njihovom kaznenom tijelu donosi pojedinačni program izvršenja kazne.

Kada je riječ o kriterijima kojima se Centar za dijagnostiku služi kada donosi mišljenje u koje će kazneno tijelo uputiti zatvorenika/zatvorenicu, sudionik/sudionica KT-a navodi kako se *u obzir uzima velik broj kriterija kao što je visina kazne, vrsta kaznenog djela, ranija osuđivanost, način dolaska na izvršavanje kazne, potrebe za posebnim programima, blizina obitelji, specifične zdravstvene potrebe, karakteristike samog kaznenog tijela (ako npr. zatvorenik treba neki poseban program, a u tom trenutku znaju da neko kazneno tijelo nema taj program, zatvorenika će se slati u ono kazneno tijelo koje taj program provodi), procjena rizičnosti ponašanja za vrijeme izdržavanja kazne i drugi kriteriji koji su definirani Okvirnim mjerilima za upućivanje i razvrstavanje zatvorenika na izdržavanje kazne zatvora Ministarstva pravosuđa i uprave.*

3. Resocijalizacija zatvorenika

U skladu sa Zakonom o izvršavanju kazne zatvora, svrha izvršavanja kazne zatvora je, uz čovječno postupanje i poštovanje dostojanstva osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, njezino osposobljavanje za život na slobodi u skladu sa zakonom i društvenim pravilima⁸.

Prema navodu KT-a *osnovni cilj je uključivanje u društvenu sredinu odnosno funkcioniranje u društvu i ponašanje u skladu sa zakonom i normama. To su ujedno i osnovni ciljevi tretmana. Naši ciljevi su i kratkoročni i dugoročni, a pristupi grupni i individualni.*

OCD: Resocijalizacija je jedan proces osnaživanja osobe i njegove obitelji kako bi se mogli uspješno nositi s iskustvom izdržavanja kazne zatvora te prilikom povratka u zajednicu organizirati si život na društveno prihvatljiv način. Za uspješnu resocijalizaciju i reintegraciju potrebna je podrška u zajednici za pojedinca i obitelj te snažna suradnja i razmjena informacija među svim relevantnim dionicima s naglaskom na one koji su direktno uključeni u rad.

Prepoznavanjem važnosti osposobljavanja zatvorenika na život na slobodi, naglasak predmetnog zakona je na rehabilitacijskom pristupu. Rehabilitacijski pristup pretpostavlja individualizaciju kazne izradom pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora te provođenja niza specijaliziranih programa tretmana⁹.

Kako bi se navedeno postiglo, zakon propisuje provođenje općih i posebnih programa za zatvorenike u svrhu njihove resocijalizacije i rehabilitacije. **Opći programi**¹⁰ odnose se na rad, obrazovanje i organizaciju slobodnog vremena zatvorenika te provode se prema svim zatvorenicima dok **posebni programi**¹¹ podrazumijevaju grupni i individualni psihosocijalni tretman zatvorenika te odnose se na određene kategorije zatvorenika¹².

Zakonom je propisano da za svakog zatvorenika upravitelj kaznenog tijela, na prijedlog stručnog tima, donosi pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora, koji se sastoji od pedagoških, radnih, zdravstvenih, psiholoških, socijalnih i sigurnosnih postupaka primjerenih osobinama i specifičnim potrebama zatvorenika, kao i vrsti i mogućnostima kaznionice odnosno zatvora.

8 Članak 2. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

9 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Tretman zatvorenika, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>

10 Opći programi tretmana provode se u suradnji odjela tretmana s odjelima za rad i strukovnu izobrazbu, odjelima osiguranja te odjelima zdravstvene zaštite. (Ministarstvo pravosuđa i uprave, Tretman zatvorenika, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>)

11 Nositelji provedbe posebnih programa tretmana su stručnjaci odjela tretmana kaznionica i zatvora (socijalni radnici, socijalni pedagozi i psiholozi), koji programe provode u suradnji s drugim službenicima odjela tretmana i drugih odjela (odjeli osiguranja, odjeli zdravstvene zaštite zatvorenika). (Ministarstvo pravosuđa i uprave, Tretman zatvorenika, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>)

12 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zatvorski sustav, Tretman zatvorenika, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/tretman-zatvorenika/6159>

Pojedinačni program izvršavanja kazne sadrži sljedeće elemente: smještaj na odjel, rad, korištenje slobodnog vremena, posebni postupci (obvezno liječenje od ovisnosti, socijalna, psihološka i psihijatrijska pomoć, skupni i pojedinačni rad), strukovno usavršavanje i izobrazba, dodir s vanjskim svijetom, pogodnosti, posebne mjere sigurnosti i program priprema za otpust na slobodi te pomoć nakon otpusta. Program izvršavanja kazne zatvora je promjenjiv te mijenja se u skladu s ponašanjem zatvorenika i uspješnošću izvršavanja programa. Upravitelj zatvora i kaznionice najmanje jedanput u tri mjeseca preispituje pojedinačni program izvršavanja kazne zatvora izrečene do pet godina, a svakih šest mjeseci za zatvorenika koji izdržava kaznu zatvora dulju od pet godina¹³.

Prema navodu TJV-a, *pojedinačni program izvršenja kazne zatvora najvažniji je akt kojim se propisuju sve one aktivnosti koje se sa zatvorenicima provode s ciljem socijalne rehabilitacije i života na slobodi. Svaki zatvorenik ima svog službenika za tretman. Službenici dobivaju grupe zatvorenika ovisno o veličini kaznenog tijela i „vode ih kroz kaznu“. Njima se zatvorenici obraćaju u vezi s kontaktima s vanjskim svijetom, traže informacije u vezi sa sudskim postupcima, stanjem u obitelji. Službenik zaprimi zahtjev i onda na sastanku sa stručnim timom koji se odvija svakog tjedna izlaže svaki zahtjev/molbu/pritužbu o čemu se razgovara multidisciplinarno.*

Detaljniji pregled općih i posebnih programa zatvorenika koji su usmjereni na njihovu resocijalizaciju daje se u nastavku ovog izvještaja.

A/ Rad zatvorenika/zatvorenica

Pravo na rad jedno je od temeljnih prava zatvorenika kojim se zatvorenike potiče na stjecanje novih vještina, radnih navika, iskustava i sposobnosti, čime se povećava mogućnost zapošljavanja po završetku izdržavanja kazne. Rad nije obavezan. Zatvorenici imaju pravo na rad u skladu sa svojim zdravstvenim sposobnostima, stečenim zvanjima i mogućnostima kaznionica odnosno zatvora. Rad zatvorenika većinom je organiziran u okviru radionica u kaznionicama i zatvorima¹⁴. U skladu sa Zakonom o izvršavanju kazne zatvora, zatvorenik može nastaviti rad kod drugog poslodavca tako da kazneno tijelo sklupa ugovor s poslodavcem kod kojeg je konkretan zatvorenik zaposlen pod uvjetom da mu je izrečena kazna zatvora do jedne godine, uz odobrenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav. Također, zatvoreniku koji samostalno obavlja gospodarsku i drugu djelatnost može se odobriti nastavak obavljanja iste djelatnosti u kaznionici ili izvan nje, odnosno zatvora pod uvjetom da mu je izrečena kazna zatvora do jedne godine uz prethodno odobrenje Središnjeg ureda Uprave za zatvorski sustav¹⁵.

Pojedina kaznena tijela imaju sklopljen ugovor s poslodavcima, kod kojih zatvorenici u pravilu rade na pomoćnim poslovima utovara/istovara, poslovima preseljenja, pomoćnim građevinskim radovima, na održavanju šuma, poslovima u poljoprivredi i drugim sličnim poslovima. U tim slučajevima zatvorenici nisu zaposleni kod tih poslodavaca, već ih se pojedinačnim programom izvršenja kazne predlaže za rad kod „vanjskog“ poslodavca, a čiji se rad može odvijati unutar kaznenog tijela, ali i izvan njega.

Prema izvješću Vlade Republike Hrvatske o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, vidljivo je kako prosječan broj zatvorenika u kaznionicama i zatvorima iznosi 3.366, od kojih je radno angažiranih 1.009 zatvorenika (30 % od ukupnog prosječnog broja). Najveći udio zatvorenika radio je na režijskim poslovima¹⁶ (njih 590 odnosno 58 % ukupno zaposlenih zatvorenika), nakon čega slijede

¹³ Članak 69. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

¹⁴ Središnji državni portal, Izvršavanje kazne zatvora, 2. prosinca 2021., dostupno na: <https://gov.hr/moja-uprava/pravna-drzava-i-sigurnost/pravna-zastita/izvršavanje-kazne-zatvora/1711>

¹⁵ Članak 81. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

¹⁶ Režijski poslovi podrazumijevaju poslove održavanja čistoće i urednosti prostorija i kruga kaznenih tijela, pranje vozila, ličenje, pomoćne poslove u praonici rublja, kuhinji, skladištu, zatvorskoj radionici, zatvorskoj prodavaonici i slično.

poslovi u okviru zatvorskih radionica¹⁷ (338 zatvorenika odnosno 33 % ukupno zaposlenih zatvorenika) te poslovi izvan kaznenog tijela (81 zatvorenik odnosno 8 % ukupno zaposlenih zatvorenika). Iako iz navedena Vladina Izvješća nije vidljiv udio zatvorenika koji nisu sposobni za rad, taj udio je inače prethodnih godina bio nizak (primjerice 2014. godine iznosio je 4 %). Uspoređujući podatke iz 2014. godine, proizlazi kako više od 50 % zatvorenika, iako raspoloživih za rad, nije uključeno u radne aktivnosti¹⁸. Uz navedeno, važno je naglasiti kako broj radno angažiranih zatvorenika u promatranom razdoblju od 2015. godine do 2019. godine značajno opada i to za 17 % unazad četiri godine.

KT: Rad je vrijednost broj jedan koju treba promicati i mi radimo na tome. U ovom trenutku imamo samo 5 % zatvorenika koji nisu zaposleni, a koji bi mogli raditi ili žele raditi, ali ne rade. To su oni za koje uglavnom i dalje čekamo radnu sposobnost ili su sigurnosno rizični pa smo ih stavili u druge okvire. Mogu odlaziti u knjižnicu i na drugi si način upotpunjavaju vrijeme. Ostalim zatvorenicima je zapošljavanje ponuđeno i omogućeno.

Za vrijeme rada, zatvorenici ostvaruju prava iz Zakona o radu te primaju naknadu za rad, ostvaruju pravo na godišnji odmor te imaju pravo na naknadu za bolovanje.

Visina naknade za rad predstavlja umnožak osnovice za izračun naknade za rad i koeficijenta složenosti poslova koji iznosi od 0,5 do 1,0¹⁹. U 2019. godini, prosječna naknada za rad zatvorenika iznosi 614,00 kn mjesečno u redovnom radnom vremenu, a 660,00 kn za redovni rad i rad duži od punog radnog vremena²⁰.

Pritom, treba naglasiti da se 30 % od naknade za rad zatvorenika odvaja kao obvezna štednja i polaže na banku ili štedionicu (odnosno zaštićeni dio zatvorenikova novčanog pologa), dok ostatkom naknade zatvorenik slobodno raspolaže. Nakon izdržane kazne zatvora, zatvorenik dobiva iznos uplaćen od obvezne štednje²¹.

KT: Obvezna štednja se iznimno može koristiti, i to smo u praksi imali, u slučajevima popravaka zubi te novčane pomoći za djecu, dakle samo za socijalna i zdravstvena pitanja ako je potrebno. Inače smo jako rigorozni jer smo usmjereni na upućivanje zatvorenika na štednju i na racionalno raspolaganje novcem. Primjerice, zatvorenik može cjelokupnu štednju oročiti u banci.

U skladu sa zakonom, zatvorenicima koji su bez prihoda, a stariji su od 65 godina ili su trajno nesposobni za rad osigurava se tromjesečna novčana pomoć u visini od 20 % umnoška osnovice za rad i koeficijenta 1, na teret državnog proračuna. Takvim zatvorenicima osigurana je novčana pomoć neovisno o duljini kazne zatvora, a koja se obnavlja svaka tri mjeseca.

Praksa pokazuje da se rad unutar kaznenih tijela velikom većinom temelji na različitim pomoćnim poslovima koji variraju ovisno o veličini i mogućnosti kaznenog tijela. Da bi zatvorenik/zatvorenica bili radno angažirani, potrebna je liječnička procjena radne sposobnosti, interesa i motiviranosti zatvorenika/zatvorenice te njegove/njezine ranije stečene vještine. Nakon što se utvrdi radna sposobnost, kazneno tijelo definira potrebu odnosno radno mjesto na koje će zaposliti zatvorenika/zatvorenicu.

¹⁷ Radionice u kaznenim tijelima podrazumijevaju poslove poput poljoprivrede, održavanja, obrade metala i drva, ugostiteljstva, eksploatacije kamena, grafički, krojački poslovi, poslovi autoservisa i tehničkog pregleda vozila te drugi poslovi u radionicama.

¹⁸ Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 56. – 57., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf.

¹⁹ Osnovica za izračun naknade za rad iznosi 20 % od bruto osnovice za obračun plaća državnih službenika i namještenika.

²⁰ Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 58., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

²¹ Članak 85. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

Na temelju odgovora dobivenih iz intervjua, proizlazi da u većini kaznenih tijela s kojima smo razgovarali postoji velik interes za rad i da u većini slučajeva kaznena tijela smatraju da mogu odgovoriti na potrebe zatvorenika/zatvorenica za upotpunjavanjem radnih mjesta koja odgovaraju njihovim interesima i vještinama. S druge strane, pojedine organizacije civilnog društva i nezavisne institucije smatraju suprotno – da su mogućnosti za rad zatvorenika/zatvorenica sužene, s obzirom na to da zanimanja koja se nude baziraju se na jednostavnim pomoćnim poslovima (NI) i većinom su usmjerena na održavanje svakodnevnog života i prostora unutar kaznenog tijela, čime zatvorenici/zatvorenice ne stječu vještine s kojima mogu biti konkurentni na tržištu rada jednom kada izađu na slobodu (OCD).

OCD: Često se događa da zatvorenici žele raditi, a da za to nemaju mogućnosti. Zanimanja koja se nude su bazična i ne razvija se njihova ponuda, a radom zatvorenici i zatvorenice ne stječu vještine koje će im olakšati snalaženje na tržištu rada po izlasku. Zatvorenice u Kaznionici u Požegi mogu raditi stereotipna ženska zanimanja poput kuhanja i šivanja što ih dodatno diskriminira. Zastarjele metode organizacije rada i obrazovanja u koje se premalo ulaže dovode do pada motivacije za promjenom ponašanja.

NI: Što se tiče vrste zanimanja, radi se o onima koja su potrebna za svakodnevno funkcioniranje – kuhanje, pečenje kruha, pranje odjeće, uređenje okoliša, rad za vanjsku proizvodnju ili prodaju.

NI navodi kako osobe s višom i visokom stručnom spremom, kao na primjer liječnik, ne može biti radno angažiran unutar kaznenog tijela u skladu sa stečenim znanjem i vještinama. *Propisani su poslovi na kojima mogu biti radno angažirane osobe lišene slobode (uglavnom su to jednostavniji poslovi, poslovi u uslužnim i trgovačkim zanimanjima, zanimanja u obrtu i sl.) i ne može ih se zaposliti na drugim poslovima, bez obzira na potrebe kaznenog tijela i trebalo bi razmotriti i mogućnost zapošljavanja visoko obrazovanih zatvorenika.*

Na temelju informacija dobivenih provođenjem intervjua razvidno je da zatvori u odnosu na kaznionice imaju ograničenije mogućnosti za rad zatvorenika s obzirom na to da zatvori karakteriziraju relativno kratke kazne zatvora, smanjeni prostorni kapaciteti, velika fluktuacija osuđenih zatvorenika i istražnih zatvorenika pa u pojedinim slučajevima zatvori ne mogu organizirati adekvatan radni angažman.

Na pitanje što je sa zatvorenicima koji žele raditi unutar kaznenog tijela, a u tom trenutku nema raspoloživih radnih mjesta, velika većina sudionika iz kaznenih tijela odgovara da u praksi postoje takve situacije, ali da se one rješavaju na različite načine, od toga da postoje liste čekanja do toga da se radno vrijeme svim zatvorenicima skraćuje kako bi se svima osigurao radni angažman.

Zanimljivo je i pozitivan je pomak što pojedina kaznena tijela s kojima smo razgovarali omogućavaju rad i istražnim zatvorenicima za razliku od drugih kaznenih tijela s kojima smo proveli intervjua, a koja ne predviđaju mogućnost rada istražnim zatvorenicima. Razlozi radnog angažiranja istražnih zatvorenika u KT-u su smanjeni prostorni kapaciteti te prenapučenost istražnih zatvorenika, zbog čega su dobili preporuku Središnjeg ureda da se i tu skupinu zatvorenika uključi u što više programa, konkretno u radni angažman. U navedenom kaznenom tijelu najveći broj radno angažiranih je kod vanjskog poslodavca s kojim to kazneno tijelo ima sklopljene ugovore, što je jako dobro prepoznato u zajednici s obzirom na to da bi zatvorenicima kasnije bili ponuđeni poslovi kod tih poslodavaca.

KT: Pravomoćne osuđenike rasporedimo na sva raspoloživa radna mjesta jer za njih imamo obvezu po zakonu ih rehabilitirati radnim angažmanom, a istražne uključujemo zbog njihova velikog broja. Naime, u pojedinim slučajevima istražni zatvor može trajati i do dvije godine pa smatramo da ih treba uključiti u razne aktivnosti kako bi im vrijeme brže prošlo. Zatvorenici koji rade kod vanjskih poslodavaca prepoznati su po svom radu, imamo pozitivan feedback zajednice za taj radni angažman pa ih poslije te firme radno angažiraju.

Davanjem mogućnosti zatvorenicima da se zapošljavaju na poslovima izvan zatvora, svakako se doprinosi resocijalizaciji zatvorenika s obzirom na to da takvim radom imaju doticaj s vanjskim svijetom te se nalaze u okruženju s osobama koje nisu na održavanju kazne zatvora, a što sve može imati pozitivne učinke na socijalnu integraciju i pripremanje na život na slobodi.

Gotovo svi sudionici intervjua odgovaraju kako za vrijeme *lockdowna* uslijed epidemije koronavirusa nije bilo značajnih promjena u odnosu na rad i radne zadatke koji se odvijaju unutar kaznenih tijela. Dodatna obveza sastojala se u tome da su se zatvorenici morali pridržavati svih epidemioloških mjera – nositi maske, dezinficirati ruke i držati distancu koliko je moguće. Najznačajnija promjena vidljiva je u odnosu na radne angažmane izvan kaznenog tijela i nastavka rada kod poslodavca, koji se zbog sigurnosno-epidemioloških razloga nije mogao nastaviti.

B/ Izobrazba zatvorenika/zatvorenica

Izobrazba zatvorenika/zatvorenica, uz rad i strukovno osposobljavanje, predstavljaju najvažnije tretmanske postupke u ostvarivanju svrhe izvršavanja kazne odnosno rehabilitacije zatvorenika/zatvorenica, a ujedno doprinosi i smanjenju recidivizma²².

U skladu sa zakonom, kaznena tijela organiziraju osnovno školovanje do 21 godine života za zatvorenike koji nemaju završeno osnovnoškolsko obrazovanje, dok se opismenjavanje nepismenih organizira neovisno o dobi. Vrste izobrazbe određuju se pojedinačnim programom izvršavanja kazne zatvora, a ovise o sposobnostima i interesu zatvorenika, trajanju kazne, drugim okolnostima značajnim za ostvarivanje svrhe kažnjavanja kao i mogućnostima kaznionice odnosno zatvora za organiziranjem izobrazbe. Nakon završetka izobrazbe, zatvorenik dobiva svjedodžbu iz koje ne smije biti vidljivo da je školovan u kaznionici odnosno zatvoru.

Iz Vladina Izvješća o stanju i radu zatvorskog sustava proizlaze sljedeći oblici izobrazbe zatvorenika:

- završavanje osnovne škole do 21 godine života;
- opismenjavanje neovisno o dobi;
- osposobljavanje za obavljanje osnovnih, pomoćnih poslova;
- srednjoškolska izobrazba za određena zanimanja;
- pohađanje raznih tečajeva te
- nastavak započete izobrazbe na razini srednje, više i visoke škole, koje se predviđa pojedinačnim programom izvršavanja kazne s ciljem lakše socijalne inkluzije po isteku kazne²³.

Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika²⁴ propisuje da se izobrazba zatvorenika provodi pohađanjem redovite nastave te da zatvorenici mogu izobrazbu stjecati i polaganjem ispita u konzultativno-instruktivnoj, dopisno-konzultativnoj ili multimedijalnoj nastavi u skladu s propisima u izobrazbi odraslih (članak 4.). Drugim riječima, izobrazba se može realizirati u suradnji s vanjskim obrazovnim ustanovama. Izobrazbu provode državni službenici zatvorskog sustava koji ispunjavaju uvjete u skladu sa Zakonom o osnovnom školstvu, Zakonom o srednjem školstvu i pratećim propisima, ili vanjski suradnici.

U pravilu se u kaznionicama organizira osposobljavanje za određena zanimanja (poput poslova pečenja, priprematelja jednostavnih jela, bureka i *pizza*, jednostavnih poslova u zanimanju kuhar, jednostavnih poslova u zanimanju konobar, parketara, drvoprerađivača-stolara, drvoprerađivača-bačvara, uzgojitelja svinja i goveda, voćara-vinogradara, ratara-povrtlara, montera metalnih konstrukcija, operatera na računalu, rukovatelja viličarom, soboslikara-ličilaca, zavarivača, pomoćnog zidara, montera strojeva i konstrukcija i traktorista) dok u slučaju stjecanja višeg i visokog obrazovanja zatvorenicima je

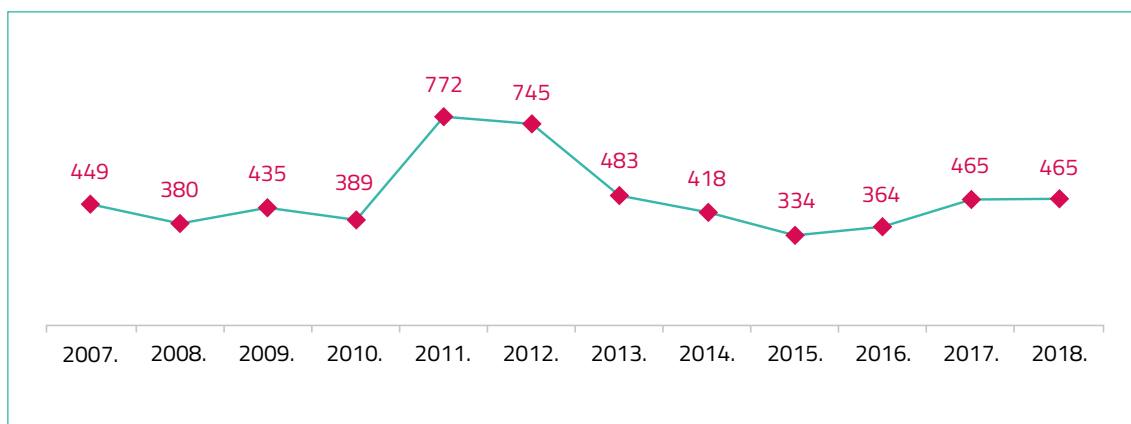
22 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Rad zatvorenika i strukovna izobrazba, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/rad-zatvorenika-i-strukovna-izobrazba/6162>.

23 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 35., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

24 Pravilnik o osnovnoj i strukovnoj izobrazbi zatvorenika (NN 113/02)

dana mogućnost stjecanja obrazovanja na vlastiti trošak ako se program izobrazbe može uskladiti sa sigurnosnim razlozima²⁵.

U nastavku se daje grafički prikaz broja zatvorenika i maloljetnika uključenih u program izobrazbe od 2007. do 2018. godine.

Izvor: Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 36., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

Iz navedena prikaza razvidno je da je broj zatvorenika uključenih u program izobrazbe bio najveći tijekom 2011. i 2012. godinu nakon čega značajno opada. Također, nakon 2013. godine broj zatvorenika uključenih u program izobrazbe stagnira i kreće se u prosjeku od 421 zatvorenika po godini.

U Izvješću pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, ističe se kako prema podacima Ministarstva pravosuđa i uprave iz 2018., deset zatvorenika, od kojih je osmero žena, nema osnovne vještine čitanja i pisanja i/ili ne poznaje osnovne računске operacije, a njih 237 (11 %) nema završenu osnovnu školu. Zbog navedenog, pučka pravobraniteljica predlaže da bi u skladu s Mandelinim pravilima (pravilo broj 104) trebalo omogućiti svim zatvorenicima, bez obzira na dob, mogućnost besplatne izobrazbe odnosno završetak osnovnog školovanja²⁶.

U praksi provođenje obrazovnih aktivnosti varira ovisno o kaznenom tijelu, a i osobnom angažmanu službenika tretmana. Pojedina kaznena tijela redovito provode obrazovne aktivnosti i opismenjavanje zatvorenika/zatvorenica, dok pojedina kaznena tijela tom dijelu općeg programa pridaju manje važnosti. U prilog tome iz organizacije civilnog društva navode: *Određena kaznena tijela nude različite programe školovanja i rada te imaju suradnju s različitim vanjskim učilištima – primjer Zatvora u Splitu, čime se značajno šire mogućnosti za obrazovanje i osposobljavanje za različita zanimanja. Često opseg mogućnosti i ostvarene suradnje ovise o inicijativi zaposlenika/uprave samog kaznenog tijela. Zatvor u Bjelovaru, recimo, ima dosta zatvorenika koji su zadržali svoje prijašnje poslove te odrađuju ih dok su smješteni u zatvoru. Otvorenosti za suradnju i motivacija za unaprjeđenje nije na sustavnoj razini nego je na razini vodstva i motiviranih pojedinaca svakog kaznenog tijela (OCD).*

²⁵ Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 36., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

²⁶ Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, ožujak 2020., str. 148., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvješće-pučke-pravobraniteljice-za-2019.pdf>

Iz KT-a pak navode: *Ispitujemo tržište pa se onda usmjeravamo prema tim zanimanjima. Primjerice, uočili smo da na tržištu nedostaje metalaca i onda smo se usmjerili prema stručnom usavršavanju za metaloprerađivačka zanimanja. Kod samog izvođenja prakse, dio predavača je iz srednje škole Varaždin, a dio je naš. To se sve odvija unutar kaznenog tijela.* (KT)

Da je završetak obrazovanja, opismenjavanja i strukovne izobrazbe važan element resocijalizacije zatvorenika i njihove potencijalno veće konkurentnosti na tržištu rada slažu se svi dionici. Tako NI ističe kako je *potrebno osigurati izobrazbu jer resocijalizacija ne može biti uspješna kod onih zatvorenika koji nemaju završenu barem osnovnu školu. Određen broj zatvorenika nema završenu osnovnu školu i onda je kazneno tijelo njima možda jedina mogućnost da završe osnovnu školu ili strukovnu izobrazbu. Dobar primjer je suradnja s Pučkim učilištem u Karlovcu, koje je ostvarilo odličnu suradnju s Kaznionicom u Glini i omogućilo svima onima koji su bili motivirani da završe osnovnu školu.*

Na upit koji su najveći izazovi i prepreke prilikom provođenja obrazovnih aktivnosti unutar kaznenog tijela, pojedini sudionici istraživanja navode nezainteresiranost i nemotiviranost zatvorenika/zatvorenicica za obrazovanjem (KT), a pojedini ističu nedostatak tretmanskih službenika i pravosudnih policajaca koji moraju biti prisutni na svakoj aktivnosti (NI, OCD) te pronalazak škola i učilišta koji su spremni provoditi aktivnosti u kaznenim tijelima (OCD). S druge strane, prema iskustvu drugog kaznenog tijela, responzivnost i zainteresiranost zatvorenika za obrazovanjem je velika, ali problem je u ograničenju broja polaznika. U tom slučaju, kaznena tijela doskaču problemu tako da ponude neke druge obrazovne programe u drugom kaznenom tijelu ako se u tom trenutku provode ili se zainteresiranog zatvorenika upućuje na edukaciju sljedeće kalendarske godine.

Primijećeno je kako se u nekolicini kaznenih tijela obrazovne aktivnosti provode u sklopu projektnih aktivnosti organizacija civilnog društva koje imaju sklopljena partnerstva s učilištima. Zahvaljujući navedenoj suradnji, KT je sklopilo trogodišnji ugovor s Pučkim otvorenim učilištem u Karlovcu koje je usmjereno na završetak osnovnoškolskog obrazovanja, što je svakako primjer dobre prakse.

S obzirom na pandemiju koronavirusa, provođenje obrazovnih aktivnosti zaustavljeno je zbog sigurno-zdravstvenih razloga i potencijalnog proboja virusa u kaznena tijela. Pozitivan pomak uočen je u jednom kaznenom tijelu gdje se pokušavaju prilagoditi novonastaloj neizvjesnoj situaciji i organizirati provođenje obrazovnih aktivnosti učenjem na daljinu (*online*). U tu svrhu OCD-ovi su opremili pojedina kaznena tijela računalima, a kaznena tijela opremaju učionice projektorom i internetskom vezom kako bi se mogle nastaviti obrazovne aktivnosti.

TJV: *Pandemija koronavirusa uvjetovat će buduće obrazovne modele u zatvorskom sustavu. Za očekivati je da ćemo u budućnosti pokušati organizirati što više online obrazovnih sadržaja zatvorenicima osiguravanjem odgovarajuće platforme za učenje na daljinu. Prethodno je potrebno provesti ispitivanje infrastrukture kaznenih tijela, razradu organizacijskih modela, licenciranje platforme i drugih tehničkih pitanja.*

C/ Organizacija slobodnog vremena, dušobrižništvo i vjeroispovijedanje

Kaznionice odnosno zatvori, u skladu sa svojim mogućnostima trebaju osigurati prostor i opremu za svrhovito korištenje slobodnog vremena i organizirati različite vrste sportsko-rekreativnih, kulturno-umjetničkih i vjerskih događanja.

U skladu sa zakonom, zatvorenici imaju pravo na vjeroispovijedanje koristeći se vlastitom vjerskom literaturom i stvarima za religijsku uporabu, a također imaju pravo kontaktirati s vjerskim službenikom svoje vjerske zajednice.

Slobodno vrijeme zatvorenika organizira se različitim radionicama kao što su likovne, tehničke, glazbene, literarne, dramske, novinarske, informatičke i druge, raspravnim klubovima, vježbaonicama i tome slično.

Tijekom 2019. godine održavane su različite vrste sportsko-rekreativnih, kulturnih i vjerskih događanja. Najveći broj aktivnosti odnosi se na različite sportske aktivnosti kao što su nogomet, stolni tenis, košarka, badminton, šah, boćanje ili vježbanje u teretani²⁷.

U tablici u nastavku nalazi se prikaz broja i vrsta aktivnosti slobodnog vremena zatvorenika i maloljetnika tijekom 2019. godine.

KULTURNA I VJERSKA DOGAĐANJA	koncerti	21
	kazališne predstave	6
	priredbe, izložbe	52
	galerije, muzeji	0
	vjerska događanja	496
SPORTSKA DOGAĐANJA	nogomet (turniri)	35
	stolni tenis (turniri)	50
	košarka (turniri)	16
	drugo (badminton, šah, odbojka, boćanje, dizajne utega, teretana)	900

Izvor: Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 24., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

27 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 25., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

Od kulturnih događanja, zatvori i kaznionice organiziraju koncerte, susrete s književnicima i osobama iz javnog života, kazališne predstave, glazbene slušaonice, novinarske sekcije, izložbe, predavanja i tribine o aktualnim događajima. Također, zatvoreniciima je omogućeno da nabavljaju knjige, časopise i dnevni tisak vlastitim sredstvima u zatvorskoj prodavaonici. U travnju 2019. godine, kaznena tijela su aktivno sudjelovala u obilježavanju manifestacije „Noć knjige“ različitim aktivnostima organiziranog čitanja ulomaka iz knjiga, održavanja radionica pričanja priča, predstavljanja literarnih radova zatvorenika te proglašeni su i „najčitači“ – zatvorenici koji su tijekom godine pročitali najviše naslova. U tu svrhu, većina je kaznenih tijela ostavila dulje upaljena svjetla kako bi zatvorenici mogli dulje čitati²⁸.

U području kulture i obrazovanja, značajna je uloga organizacija civilnog društva koje provedbom različitih aktivnosti doprinose podizanju kvalitete vezanih za provođenje slobodnog vremena zatvorenika. Koliko je važna uloga civilnog društva unutar zatvorskog sustava govori činjenica da sva kaznena tijela s kojima smo razgovarali izrazito naglašavaju suradnju s udrugama u provođenju slobodnog vremena i uvođenja strukturnih sadržaja u opće i posebne programe: od toga da pripremaju zatvorenike za postpenalni prihvata, do razvijanja roditeljskih kompetencija, uređenja prostorija za posjete djece, jačanja obiteljske povezanosti roditelja i djece, direktnog psihosocijalnog rada sa zatvoreniciima (programi kontrole agresije, savjetovališta za ovisnike i njihove obitelji), uspostavljanja raznih interaktivnih radionica (radionica animiranog filma, stripa, likovne radionice, radionice kreativnog pisanja, oformljivanja književnog kluba) pa sve do provođenja obrazovnih aktivnosti i nabavka opreme. Interes zatvorenika je velik te udruge dobivaju pozitivne povratne reakcije od njih.

Prepreke i izazovi s kojima se organizacije civilnog društva susreću detaljnije su opisane u dijelu izvještaja „Izazovi i prepreke u ostvarivanju resocijalizacije zatvorenika“, ali kao najveća prepreka u trenutku pisanja ovog izvještaja je to što je svim udrugama obustavljen rad za vrijeme trajanja epidemije koronavirusa. Dakle, od ožujka 2020. godine udruge nisu mogle ući u kaznena tijela, što se zasigurno negativno odrazilo na sve dionike. Od zatvorenika koji su uskraćeni za strukturirane sadržaje do organizacija civilnog društva koje ne mogu provoditi svoje projektne aktivnosti pa do toga da je većina aktivnosti „pala“ na službenike tretmana i pravosudnu policiju.

Kako bi doskočili tom problemu, udruge, u suradnji s kaznenim tijelima i Ministarstvom pravosuđa i uprave, osmišljavaju *online* načine kako da nastave provoditi svoje aktivnosti. Jedan od primjera je da se u kaznenom tijelu nastavio provoditi čitalački klub u kojem su se zatvorenici/zatvorenice sami/same organizirali/organizirale usprkos nemogućnosti djelovanja udruge koja čitalački klub provodi.

Međutim, praksa pokazuje da usprkos djelovanju kaznenih tijela i pojedinih organizacija civilnog društva koje svojim radom nastoje upotpuniti sadržaj provođenja slobodnog vremena zatvorenika, i dalje je prisutan problem nedostatka organiziranih aktivnosti u provođenju slobodnog vremena.

U Izvješću pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, istaknuto je da je značajni ograničavajući faktor nedostatak prostora i službenika. Da je tome tako, potvrdio je i jedan KT koji navodi *imamo puno ideja što raditi, ali nemamo dovoljno službenika koji će s njima raditi. Kada bi se popunila sistematizirana mjesta, mi bismo mogli 50 % više stvari odraditi.*

Nedostatak službenika tretmana i pravosudnih policajaca već je dugi niz godina problem zatvorskog sustava, o čemu će više biti riječi u dijelu izvještaja „Izazovi i prepreke u ostvarivanju resocijalizacije zatvorenika“.

Dodatan problem koji se u praksi javlja jest položaj istražnih zatvorenika dok se nalaze u zatvoru. Naime, iako prava koja uživaju zatvorenici uživaju i istražni zatvorenici, aktivnosti koje su namijenjene istražnim zatvoreniciima vrlo su ograničene te oni najčešće 22 sata dnevno borave u spavaonici, u

28 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 25., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

pravilu ležeci ili gledajući televiziju. Proizlazi tako da se istražni zatvorenici *de facto* nalaze u lošijim uvjetima nego osuđeni zatvorenici s obzirom na to da su ili u potpunosti onemogućeni sudjelovati u bilo kakvim aktivnostima ili sudjeluju u znatno suženom obujmu i broju aktivnosti. Odgovor kaznenih tijela na taj problem opravdava se njihovom presumpcijom nevinosti i činjenicom da se u odnosu na njih ne izrađuje pojedinačni program izvršenja kazne zatvora koji je temelj za organizaciju slobodnog vremena, rada, obrazovanja i provođenja drugih tretmanskih postupaka. S druge strane, vidljivo je kako praksa kaznenih tijela po pitanju istražnih zatvorenika varira. Tako imamo kaznena tijela u kojima je rad istražnih zatvorenika dopušten te kaznena tijela koja omogućavaju istražnim zatvorenicima da sudjeluju u svim kulturnim, dramskim i glazbenim događanjima koja se organiziraju unutar kaznenog tijela.

U skladu s međunarodnim dokumentima, uključujući i Europska zatvorska pravila, koja propisuju da se istražnim zatvorenicima može dopustiti sudjelovanje u organiziranim aktivnostima sa zatvorenicima, zatvori bi se trebali voditi navedenim pravilima te u situacijama kada za njih nije moguće organizirati odvojene aktivnosti, omogućiti im sudjelovanje sa zatvorenicima²⁹.

NI ističe potrebu da se postojeći programi unutar zatvorskog sustava, a koji nisu specifično vezani uz prirodu počinjenog kaznenog djela počnu sustavno primjenjivati i na istražne zatvorenike: *Nema razloga da istražni zatvorenici ne bi mogli sudjelovati u preventivnim programima, koji nude usvajanje raznih znanja i vještina kao što su to oni usmjereni na poboljšanje komunikacijskih vještina, roditeljskih vještina i slično. U tom slučaju imaju benefit od toga umjesto da zaključani u sobi leže 22 sata.*

D/ Podrška očuvanju obiteljske povezanosti

Očuvanje obiteljske povezanosti tijekom izdržavanja kazne zatvora znatno pridonosi smanjivanju negativnih posljedica dugotrajne izolacije i odvojenosti od vanjskog svijeta. Da bi resocijalizacija bila uspješna, nužno je da zatvorenici i njihove obitelji imaju podršku cjelokupne zajednice. Štoviše, „zatvorenici koji za vrijeme izdržavanja kazne zadrže kontakt sa svojom obitelji, lakše prihvaćaju život u zatvoru kao i život na slobodi nakon izdržane kazne³⁰“. Upravo zbog navedenog, za vrijeme izdržavanja kazne potrebno je jačati i osnaživati obiteljske veze kako bi se mogli uspješno nositi s izazovima i stigmatizacijom koje neminovno nosi život na slobodi jednom kada izađu van.

Zatvorenici/zatvorenice imaju pravo na posjete članova obitelji dva puta mjesečno i blagdanom u trajanju od najmanje jednog sata s time da maloljetna djeca mogu posjećivati roditelja svakog tjedna i blagdanom.

Prema istraživanju koje je provela udruga Roditelja u akciji – Roda, procjenjuje se da je oko 13.000 djece godišnje u Republici Hrvatskoj kraće ili duže vrijeme odvojeno od jednog ili oba roditelja zbog toga što se roditelj nalazi na izdržavanju kazne. Uzimajući u obzir da odlazak djece u zatvor može biti traumatizirajuće i stresno za njih, kaznena djela trebaju na adekvatan način odgovoriti na potrebe djece za dodatnom pomoći i podrškom, kako bi se djeci olakšalo održavanje odnosa s roditeljem koji je na izdržavanju kazne, u okruženju prilagođenom razvoju i potrebama djece³¹.

Iz tog razloga, zadaća je kaznenih tijela da prostorije za posjete prilagode dječjim potrebama (*child-friendly* prostorije) tako da je interijer prilagođen djeci te opremljen didaktičkim sadržajima i igrama. Posebna

29 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, ožujak 2020., str. 147., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvješće-pučke-pravobraniteljice-za-2019.pdf>

30 Roditelji u akciji – Roda, „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo iza rešetaka“, dostupno na: https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/povezujuce_roditeljstvo_iza_resetaka.pdf

31 Ibid, str. 5.

pažnja trebala bi se usmjeriti i na interijer takvih prostorija tako da su obojene svijetlim i vedrim bojama te ukrašene raznim slikama i crtežima likova iz crtanih filmova, životinja i slično, od kojih su neke izradili i sami zatvorenici³². Tu važnu ulogu imaju i organizacije civilnog društva koje kontinuirano pridonose poboljšanju uvjeta za djecu zatvorenika. Zahvaljujući radu i djelovanju udruga, većina kaznenih tijela uspjela je svoje prostorije urediti tako da odgovaraju potrebama djece i opremiti ih raznim sadržajima. Međutim, praksa pokazuje kako je usprkos nastojanjima kaznenih tijela i potpore organizacija civilnog društva da osiguraju adekvatan *child-friendly* prostor, postoje prostori koji su i dalje u dosta lošem stanju. Sva kaznena tijela moraju ulagati dodatne napore u uređenje pojedinih prostorija i njihovu prilagodbu dječjim potrebama kako bi boravak prilikom posjeta bio što manje traumatizirajući za njih.

OCD navodi: *Uređenjima prostora za dječje posjete podižemo razinu kvalitete posjeta i osjećaja dostojanstva što posljedično utječe na samopoštovanje i osjećaj odgovornosti. Različitim neposrednim i posrednim aktivnostima želimo utjecati na jačanje obiteljskih veza jer su upravo obitelj i podrška obitelji jedan od najjačih zaštitnih faktora reintegracije i rehabilitacije.*

Usprkos epidemiji koronavirusa zbog čega je bio onemogućen rad udruga sa zatvorenicima, pojedine udruge u suradnji s kaznenim tijelima uređivale su i namještale čekaonice, prostore za posjete i prostorije za provođenje posebnih programa tretmana (KT).

Također, OCD navodi da su unatoč nemogućnosti ulaska u kaznena tijela nastavili organizirati smještaj (ili u obliku organiziranog stanovanja ili terapijskih zajednica) za pojedine zatvorenike kojima je odobren uvjetni otpust te uspostavljati kontakte s njihovim obiteljima. *Imali smo pozitivne primjere gdje smo sve uspjeli telefonski riješiti i jednog zatvorenika smjestiti u „Kuću na pola puta“.*

Također, udruga Roditelji u akciji – Roda u suradnji s UNICEF-ovim uredom za Hrvatsku i Upravom za zatvorski sustav i probaciju uredila je prostore za susrete zatvorenika s njihovom djecom te uvela je tzv. videopozive uz pomoć digitalne tehnologije, na način da su kreirane virtualne sobe u 13 kaznenih tijela putem programske platforme Pexip³³. Upravo ti videopozivi pokazali su se kao ključni alati u vrijeme epidemije, o čemu će kasnije biti više riječi.

U Hrvatskoj približno jednu trećinu svih zatvorenika čine roditelji maloljetne djece³⁴. Prema podacima za 2019. godinu, na izvršavanju kazne zatvora nalazilo se 1.580 roditelja maloljetne djece, uglavnom očeva (1.464), a zatvorenici i roditelji maloljetnici koji su tijekom godine izvršavali kaznu zatvora, maloljetničkog zatvora ili odgojnu mjeru upućivanja u odgojni zavod imali su 3.271 maloljetno dijete. Prema istim podacima samo je 33 % maloljetne djece posjećivalo svog roditelja u zatvoru³⁵.

32 Ibid, str. 8.

33 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 39., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

34 Pravobraniteljica za djecu, Počinje lipanjska kampanja za djecu čiji su roditelji u zatvoru, 29. svibnja 2020. godine, dostupno na: <http://dijete.hr/pocinje-lipanska-kampanja-za-djecu-ciji-su-roditelji-u-zatvoru/>

35 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 39., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

U idućoj tablici daje se prikaz posjeta maloljetne djece tijekom 2019. godine.

POSJETI MALOLJETNE DJECE TIJEKOM 2019. GODINE	Zatvorenici		Mlt. zatvor		Odg. zavod		UKUPNO	
	M	Ž	M	Ž	M	Ž	M	Ž
Broj zatvorenika i maloljetnika koji imaju maloljetnu djecu	1148	116	3	0	3	0	1464	116
Broj maloljetne djece zatvorenika i maloljetnika	3023	238	6	0	4	0	3033	238
Broj roditelja koji su imali barem jedan posjet maloljetne djece	583	55	0	0	2	0	585	55
Broj maloljetne djece koja su dolazila u posjet zatvoreniku i maloljetniku	959	115	0	0	35	0	962	115
Broj posjeta maloljetne djece zatvorenicima i maloljetnicima	4868	263	0	0	65	0	4874	263
Broj djece u dobi do 3. godine života koja su se tijekom 2019. g. nalazila u Kaznionici u Požezi s majkom	0	3	0	0	0	0	0	3

Izvor: Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 27., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

Iako je tijekom 2019. godine zabilježeno povećanje posjeta djece roditeljima koji se nalaze na izdržavanju kazne zatvora, i dalje je visok postotak djece koja ne posjećuju svoje roditelje. Razlog tome je dislociranost kaznenih tijela od mjesta prebivališta obitelji, materijalni uvjeti obitelji, međusobni obiteljski odnosi kao i odluka samog zatvorenika u vezi s dolaskom djeteta u zatvor. U istraživanju koje je provela udruga Roda u Kaznionici u Požezi čak 50 % zatvorenica odgovorilo je da im djeca ne dolaze u posjet jer si obitelj takvo putovanje ne može priuštiti³⁶. Dodatan problem s kojim su obitelji suočene je čekanje prije samog posjeta. Naime, obitelji često čekaju satima prije ulaska u kazneno tijelo, a u pojedinim kaznenim tijelima često i na otvorenom po svim vremenskim uvjetima. Uz navedene probleme, ističu se i problemi prekratkog vremenskog trajanja posjeta, neprilagođenost prostorija u pojedinim kaznenim tijelima potrebama djece, ograničen način kontaktiranja, pretraživanje djece kao i nedostatak podrške CZSS-a, škola, udomitelja te nesenzibilizirano medijsko izvještavanje u slučajevima u kojima su uključena djeca.

OCD: Vrijeme posjeta i procedura ulaska je nefleksibilna i stresna, čekanje prije posjeta dugotrajno i nepotrebno, pravila kontaktiranja s vanjskim svijetom ograničena. Treba ponuditi što veći broj različitih mogućnosti za održavanje kontakta između djece i roditelja. U tome treba ublažiti ustaljene procedure i rutine. Dječji posjeti su kratkog trajanja (iako bi se po Zakonu mogli produljiti do tri sata, to se rijetko radi) pa za kratki posjet od 15 minuta (istražni) ili 30 – 60 minuta, roditelji i djeca prolaze naporna i za njih skupa putovanja.

³⁶ Roditelji u akciji – Roda, „Neprekinuta veza – povezujuće roditeljstvo iza rešetaka“, dostupno na: https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/povezujuce_roditeljstvo_iza_resetaka.pdf

Sve te okolnosti dodatno utječu na daljnji psihofizički razvoj djece s obzirom na to da odvojenost jednog ili oba roditelja iz djetetova života sa sobom često nosi i stigmatizaciju, osjećaj srama i socijalnu isključenost³⁷. Stoga, nužno je da zajednica bude spremna odgovoriti na potrebe i podršku djeci koja se suočavaju s takvim izazovom uslijed roditeljeva izdržavanja kazne. Prepoznajući taj problem, udruge kontinuirano provode razne aktivnosti kojima se jačaju roditeljske kompetencije, održavaju i potiču se kontakti s obitelji i djecom te provode se aktivnosti kojima se podiže svijest o navedenoj problematici. Jedna od aktivnosti bila je i izrada animiranog filma koji prikazuje iskustva, poteškoće i potrebe djece zatvorenika te na koji način roditelj može komunicirati djetetu da ide u zatvor (OCD).

OCD: Provodimo individualna savjetovanja i radionice na temu osnaživanja roditeljskih, partnerskih i osobnih resursa bivših zatvorenika/zatvorenica/počinitelja kaznenih djela i podizanja kvalitete odnosa u obitelji bivših zatvorenika jer se u velikom broju slučajeva pokazalo kako su obiteljski odnosi narušeni te potrebno je unaprijediti kvalitetu komunikacije i rada na sebi. Brošuram, priručnikom, radionicom i individualnim savjetovanjem želimo doprinijeti uspješnijem nošenju sa simptomima neugodnih emocija bivšim zatvorenicima/počiniteljima kaznenih djela. Jedan od problema u radu s počiniteljima kaznenih djela je i kako razgovarati sa svojom djecom o izdržavanju kazne zatvora te u tu svrhu izradili smo brošuru sa savjetima i smjernicama te to je često i tema radionica.

Kada je riječ o očuvanju obiteljske povezanosti s partnericom/partnerom osobe koja se nalazi na izdržavanju kazne zatvora, prisutni su višestruki problemi kod održavanja posjeta u posebnoj prostoriji bez nadzora s bračnim ili izvanbračnim drugom. Dodatno, kaznena tijela se i dalje suočavaju s nedostatkom posebnih prostorija za boravak s bračnim ili izvanbračnim drugom bez nadzora. Iz tog razloga, sva kaznena tijela moraju uložiti dodatne napore kako bi uredili pojedine prostorije i prilagodili ih za boravak zatvorenika sa svojim bračnim ili izvanbračnim partnerom/partnericom. Pozitivan je primjer Zatvor u Šibeniku koji je, unatoč nedostatku prostora, uredio odgovarajuće prostorije i započeo s odobravanjem bračnih posjeta³⁸. Dodatni problem je taj da su zbog nedostatka takvih posjeta, zatvorenici i njihovi bračni drugovi onemogućeni u dobivanju djeteta, što je u nekim slučajevima jedan od glavnih razloga razvoda braka, a i moguće ograničenje prava na poštivanje privatnog i obiteljskog života. U Izvješću pučke pravobraniteljice navodi se kako su razna istraživanja ukazala na značajan pozitivan utjecaj stabilnih obiteljskih odnosa i društvenih veza na smanjivanje rizika od ponovnog počinjenja kaznenog djela te rizika od pokušaja samoubojstva i samoozljeđivanja za vrijeme boravka u zatvoru. Stoga, kako bi se postigli navedeni ciljevi sva kaznena tijela trebala bi poticati održavanje veza s obitelji³⁹.

E/ Priprema za otpust i pomoć nakon otpusta (postpenalni prihvat)

Pripremanje zatvorenika za otpust sastavni je dio pojedinačnog programa izvršenja kazne zatvora te započinje već dolaskom zatvorenika/zatvorenica u kazneno tijelo. Kaznena tijela dužna su tijekom izvršavanja kazne poduzimati sve kako bi život u zatvoru bio što sličniji općim životnim okolnostima. Iz tog razloga, kaznionice odnosno zatvori pomažu zatvoreniku/zatvorenici da otkloni štetu nanесenu kaznenim djelom te potiču i pomažu u pomirenju sa žrtvama kaznenog djela. Tijekom izvršavanja kazne zatvorenika potiče se na razvijanje osjećaja osobne odgovornosti te jačanja svoje socijalne vještine u svrhu što bolje pripreme za život na slobodi⁴⁰.

37 Pravobraniteljica za djecu, Počinje lipanjska kampanja za djecu čiji su roditelji u zatvoru, 29. svibnja 2020. godine, dostupno na: <http://dijete.hr/pocinje-lipanska-kampanja-za-djecu-ciji-su-roditelji-u-zatvoru/>

38 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, ožujak 2020., str. 144., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvješće-pučke-pravobraniteljice-za-2019.pdf>

39 Ibid, str. 147. – 148.

40 Članak 12. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

Kaznionica odnosno zatvor za vrijeme izvršavanja kazne zatvora priprema zatvorenika za život na slobodi u suradnji s ustanovama, drugim pravnim osobama⁴¹ te s udrugama, s time da se taj proces intenzivira najkasnije tri mjeseca prije otpusta kada se zatvorenika uključuje u pojedinačni ili skupni savjetodavni rad⁴².

Zatvorenik/zatvorenica nakon otpuštanja na slobodu može se obratiti za pomoć i podršku nadležnom sucu izvršenja koji surađuje s Centrom za socijalnu skrb radi poduzimanja potrebnih mjera⁴³ ili probacijskom uredu radi pružanja pomoći. Iako postpenalni prihvat obuhvaća sve intervencije pružanja pomoći otpuštenim zatvorenicima u prevladavanju stigme i brojnih prepreka s kojima se suočavaju na slobodi, vrlo često takva pomoć nije dostatna.

S obzirom na to da nedostatak podrške osuđeniku/osuđenici nakon otpusta iz zatvora predstavlja jedan od najznačajnijih rizičnih čimbenika za kriminalni povrat, od ključne je važnosti institucionalna suradnja kako bi se unaprijedio postpenalni sustav.

TJV: Svrha izvršavanja kazne bit će postignuta kada postpenalna zaštita/prihvat postane standardizirani postupak koji će se promatrati kao odgovornost cijele zajednice. Kad god je to moguće u planove pripreme za otpust i pružanje pomoći nakon otpusta potrebno je uključiti što više dionika: kaznena tijela, probacijske urede, državne institucije, javne službe, tijela lokalne zajednice, nevladine organizacije i druge institucije.

Sugovornici TJV-a te nekih OCD-ova smatraju kako se intenzivni rad na postpenalnom prihvatu treba početi provoditi puno ranije, a ne tri mjeseca prije izlaska kako bi se zatvorenici puno lakše i brže integrirali u zajednicu kad izađu na slobodu.

OCD: Bilo bi potrebno da možda ta priprema ne traje tri mjeseca već dulje. Možda bi bilo korisnije da se njih ranije počne pripremati jer su tretmanski postupci iznimno važni. Sami bivši zatvorenici, kada u okviru postpenalnog prihvata dođu na savjetovanje kod nas, izjavljuju da su ti tretmani za njih bili korisni i da su svašta naučili tijekom tih grupa i tretmanskog rada.

Prema procjeni Uprave za zatvorski sustav, godišnje se oko stotinu zatvorenika susreće s rješavanjem problema smještaja i organizacije života nakon izdržane kazne odnosno za vrijeme uvjetnog otpusta te im je potrebna intenzivna pomoć i podrška⁴⁴. Jedan od najvećih problema je taj da se zatvorenici nemaju kamo vratiti jer nemaju obitelj ili ih obitelj ne želi primiti, dok za neke zatvorenike nije poželjno da se vrate u sredinu iz koje dolaze jer to može krimogeno djelovati na njih. Stoga je za takve osobe oportuno premjestiti ih u novu sredinu, koja će na njih djelovati poticajno. U tom procesu, vrlo važnu ulogu ima Uprava za zatvorski sustav koja u suradnji s nadležnim institucijama, ali i organizacijama civilnog društva poduzima aktivnosti usmjerene na jačanje postpenalnog prihvata.

OCD: Benefitan je rad na postpenalnom prihvatu dok još traje izdržavanje kazne jer se time ne stvara samo taj profesionalni odnos već ljudski odnos zbog čega se zatvorenici osjećaju sigurnije i otvorenije. Znaju da se imaju kome obratiti kada izađu van.

⁴¹ Članak 13. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

⁴² Članak 164. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

⁴³ Članak 165. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

U centrima za socijalnu skrb zatvorenik ima pravo na informaciju o pravima i uslugama te pravo na prevladavanje komunikacijskih teškoća, pomoć kod utvrđivanja potreba te pomoć pri izboru prava i usluga iz sustava socijalne skrbi (Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 41., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf).

⁴⁴ Udruga Pet Plus, „Otvorena je prva kuća na pola puta u Hrvatskoj“, 31. prosinca 2019. godine, dostupno na: <https://petplus.hr/otvorena-je-prva-kuca-na-pola-puta-u-hrvatskoj/>

Kako bi se premostio taj prijelazni period između života u zatvoru i života na slobodi, pokrenut je projekt stambenih zajednica, financiran iz Europskog socijalnog fonda „Kuća na pola puta“, u kojem se bivšim zatvorenici nudi adekvatan smještaj i strukturiran program koji će im pomoći u stambenom zbrinjavanju, pronalasku zaposlenja, psihosocijalnom osnaživanju, učenju preuzimanja odgovornosti te u konačnici socijalnoj integraciji. Odlukom suda u stambene zajednice upućuju se uvjetno otpušteni zatvorenici, ali i zatvorenici koji se nakon izdržane kazne ili ne mogu vratiti u obitelj ili nemaju osiguran stambeni smještaj. Predviđeno trajanje smještaja je šest mjeseci do godine dana (OCD).

OCD: Čest problem bivših zatvorenika je taj što su u zatvoru bili u sustavu prevelike i previše predvidljive strukture i onda kada izađu iz zatvora (čak i oni koji su jako dobro funkcionirali u zatvoru) jednostavno se izgube. Zato nam je cilj imati neku strukturu unutar stambene zajednice, ali ne onako striktnu kao u zatvorima, kako bismo im olakšali taj prijelazni put. Svi stanari osim što imaju psihoterapijske seanse, sudjeluju u različitim radionicama vezanim za stjecanje komunikacijskih vještina, vještina kontrole agresije, traženja posla, rješavanja administracije i slično, a za to vrijeme pokušavamo ih povezati s obiteljima neformalnim i terapijskim razgovorima.

U situacijama kada osuđenik/osuđenica nemaju prebivalište odnosno boravište, kaznena tijela surađuju i kontaktiraju s Centrom za socijalnu skrb u mjestu gdje se nalazi kaznionica/zatvor, kojem se prijavljuje prebivalište zatvorenika/zatvorenice. Jedno kazneno tijelo ističe dobru suradnju s mjesnim Centrom za socijalnu skrb s obzirom na to da bez prijave prebivališta zatvorenik/zatvorenica ne bi mogli ostvariti pojedine pogodnosti odnosno pojedina statusna prava. Pozitivan primjer koji navodi drugo kazneno tijelo je dobra suradnja s vjerskom zajednicom koja omogućava postpenalni prihvrat zatvoreniciima u slučajevima odobravanja pogodnosti uvjetnog otpusta za zatvorenike/zatvorenice koji/koje nemaju vlastito mjesto prebivališta, odnosno boravišta.

F/ Posebni programi tretmana

Posebni programi tretmana provode se s ciljem smanjenja rizika od ponovnog počinjenja djela te otklanjanja psihičkih problema zatvorenika na način da izravno djeluju na dinamičke krimogene čimbenike, a primjenjuju se prema specifičnim skupinama zatvorenika kao što su ovisnici o drogama, alkoholu, nasilni delinkventi, seksualni delinkventi, počinitelji kaznenih djela u prometu i sl.⁴⁵

Navedeni tretmani mogu se provoditi grupno, ali i individualno različitim psihosocijalnim i pedagoškim intervencijama. Posebni programi tretmana dio su pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora i nisu obvezni. Sud uz kaznu zatvora može izreći neku od sigurnosnih mjera, koje obvezuju kazneno tijelo da uključi zatvorenika u posebni program, ali sam zatvorenik može odbiti sudjelovanje.

TJV: Tretman je nositelj svih posebnih programa koji se provode u zatvorskom sustavu. Oni su usmjereni na smanjivanje rizika od ponovnog činjenja kaznenog djela pokušajem utjecaja na krimogene faktore koji su uzročnici kaznenog ponašanja. Osim izvršavanja obveznih sigurnosnih mjera koje je izrekao sud, sudjelovanje u svim drugim posebnim programima je dobrovoljno. Stoga je tijekom izvršavanja kazne najvažnija zadaća zatvorskog sustava održati zatvorenike „budnima“ i motiviranima za promjenom te pružiti im pomoć u promjeni načina razmišljanja, stavova i ponašanja.

U zatvorima, kaznionicama i odgojnim zavodima primjenjuju se sljedeći programi: tretman ovisnika o drogama (PORTOs), tretman ovisnika o alkoholu (TALK), tretman počinitelja nasilnih delikata (NAS), tretman počinitelja seksualnih delikata (PRIKIP), tretman zatvorenika s dijagnosticiranim PTSP-om, tretman zatvorenika s kaznenim djelom iz prometa te tretman socijalnih vještina (JUST-TSV). Postoje

45 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2018. godinu, str. 41., dostupno na: https://www.sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-01-03/162702/IZVJESCE_KAZNIONICE_2018.pdf

i edukativno-razvojni programi, koji se provode s ciljem promjena ponašanja radi poboljšanja kvalitete života njih samih te njihova užeg i šireg socijalnog okruženja – „Zatvorenik kao roditelj“ te „Vozač-čimbenik sigurnosti u prometu“⁴⁶.

Dakle, cilj tih programa jest da se otklanjanjem faktora rizika te stjecanjem uvida u vlastito ponašanje želi utjecati na promjene u ponašanju, stavovima i vrijednostima zatvorenika, kako bi svoja ponašanja mogla uskladiti s normama i zakonima jednom kada izađu na slobodu. S druge strane, ti programi izravno utječu na ostvarivanje svrhe izvršavanja kazne zatvora.

U 2019. godini individualni tretman ovisnosti o alkoholu provodio se sa 171 zatvorenikom, a s 244 zatvorenika provodio se individualni tretman ovisnosti o drogama. U individualnom tretmanu kod psihijatra tijekom godine bilo je 17 zatvorenika zbog ovisnosti o kockanju, odnosno problema povezanih s kockanjem.⁴⁷

KT: Zatvorenike se motivira na to da se uključe u neke od tih programa. Oni su posloženi po principima bihevioralno-kognitivne terapije. Oni imaju i svoje trajanje. Trening kontrole agresivnog ponašanja ima u deset tjedana tri radionice. Ali neki programi npr. rade s ovisnicima rade po principu klubova liječenih alkoholičara kojima je cilj održavanje apstinencije. Nakon što završe tretman ovisnosti idu u radionice održavanja apstinencije. Zatvorenici se procjenjuju na mjesečnoj/tromjesečnoj razini. Donosi se procjena razine uspješnosti pojedinačnog programa izvršavanja kazne i o toj konačnoj procjeni ovise pogodnosti. Mi moramo biti svjesni da su svi oni nedobrovoljni jer nitko nije došao u zatvor da bi se popravio, tu su zato što moraju biti. Tamo velika većina njih nije svjesna poteškoća s kojima se suočavaju, odgovornosti, posljedica svog ponašanja. To je prostor na kojem moraš raditi za vrijeme izdržavanja kazne. Pomoći osobi da osvijesti koji su njezini stvarni problemi i na kojim područjima treba raditi.

G/ Zdravstvena zaštita i zaštita majčinstva

Pravo na zdravstvenu zaštitu i zaštitu majčinstva jedno je od temeljnih prava zatvorenika/zatvorenica. Zdravstvena se zaštita zatvorenicima/zatvorenicama pruža u ambulantama kaznionica i zatvora, a kad je potrebno radi liječničkih pregleda ili bolničkog liječenja, zatvorenike/zatvorenice se upućuje u Zatvorsku bolnicu u Zagrebu. Ako je riječ o hitnim slučajevima ili slučajevima u kojima se liječenje ili pregled ne može obaviti unutar zatvorskog sustava, zatvorenike/zatvorenice se upućuje u javne bolnice⁴⁸.

Zatvorenici imaju pravo na zdravstvenu skrb u opsegu koji pokriva obvezno zdravstveno osiguranje pod uvjetom da je riječ o osiguraniku obveznog zdravstvenog osiguranja, a zatvorenicima koji nemaju zdravstveno osiguranje liječenje se osigurava na trošak kaznenog tijela⁴⁹. Kuća ljudskih prava Zagreb već dugi niz godina ukazuje na problem pristupa primarnoj zdravstvenoj zaštiti koji su ponajprije posljedica manjka medicinskog osoblja, što rezultira nepravovremenim pružanjem medicinskih usluga. Zatvorenici za neke preglede primarne zdravstvene zaštite čekaju nekoliko tjedana ili mjeseci te

46 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Uprava za zatvorski sustav – Sektor Tretmana, 7. veljače 2017. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/uprava-za-zatvorski-sustav-sektor-tretmana/14279>

47 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 29., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

48 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Prava zatvorenika i njihova zaštita, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/prava-zatvorenika-i-njihova-zastita/6158>

49 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Prava zatvorenika i njihova zaštita, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zatvorski-sustav/prava-zatvorenika-i-njihova-zastita/6158>

moraju snositi troškove prijevoza prilikom pristupa zdravstvenim ustanovama⁵⁰. Dodatno, u Izvješću pučke pravobraniteljice ističe se kako raste broj pritužbi zbog neupućivanja na specijalističke preglede ili na nepostupanje po preporukama specijalista⁵¹. Ni u 2019. godini nije izmijenjen Zakon o obveznom zdravstvenom osiguranju s ciljem omogućavanja sklapanja ugovora o pružanju zdravstvene zaštite između liječničkih ordinacija i ustanova zatvorskog sustava. Nedostatak liječnika, naročito psihijataru osobito je alarmantan⁵².

3.1. Epidemija koronavirusa

Pojava epidemije bolesti COVID-19 u 2020. godini odrazila se i na zatvorsku populaciju te na prava i pogodnosti koje zatvorenici uživaju. Ministar zdravstva Republike Hrvatske proglasio je 11. ožujka 2020. godine epidemiju bolesti COVID-19 uzrokovanu virusom SARS-CoV-2⁵³, nakon čega je Stožer civilne zaštite počeo donositi mjere kojima se ograničavaju ljudska prava i temeljne slobode (zabrana okupljanja, kretanja, uvođenje ograničenog rada te javnog prijevoza i druge mjere) s ciljem sprječavanja širenja zarazne bolesti, a koje su se odrazile i na zatvorski sustav.

Ministarstvo pravosuđa i uprave u skladu s preporukama Hrvatskog zavoda za javno zdravstvo i Nacionalnog stožera civilne zaštite donijelo je 16. ožujka mjere radi zaštite zdravlja svih osoba lišenih slobode i zatvorskog osoblja, kojima se ograničilo pravo zatvorenika na posjete. U iznimnim slučajevima, posjet se mogao odobriti isključivo po posebnom odobrenju upravitelja kada je to bilo nužno radi zaštite prava zatvorenika u sudskom postupku ili u drugim nepredvidivim slučajevima (npr. smrt člana obitelji, elementarna nepogoda i sl.). Pogodnost izlaska zatvorenika iz kaznenih tijela u mjesto sjedišta kaznionice/zatvora i mjesto prebivališta nije se odobrivala, a bile su obustavljene i sve aktivnosti organizacija civilnog društva u kaznenim tijelima te intenziviralo se korištenje videoveza s nadležnim sudovima.⁵⁴ Također, obustavljeno je upućivanje zatvorenika na rad izvan kaznenog tijela te u kaznenim tijelima utvrđeni su protokoli zaprimanja paketa za zatvorenike.

Radi ublažavanja štetnih psiholoških posljedica navedenih mjera te radi omogućavanja održavanja kontakata između zatvorenika i članova njihovih obitelji, osobito djece, zatvorenicima je omogućeno češće i duže telefoniranje, a uz podršku UNICEF-a proširena je mogućnost videopoziva prema zatvorenicima. Dodatno, Ministarstvo pravosuđa i uprave također navodi da je zatvorenicima omogućen češći boravak na svježem zraku, u skladu s mogućnostima kaznenih tijela te da su intenzivirane aktivnosti strukturiranog i svrhovitog korištenja slobodnog vremena zatvorenika.⁵⁵ Prema Preporuci HZJZ-a od 26. ožujka za postupanje u tijelima zatvorskog sustava preporučeno je otkazivanje grupne aktivnosti zatvorenika unutar ustanove ili njihovo organiziranje uz poštivanje socijalne distance među ljudima na

⁵⁰ Kuća ljudskih prava Zagreb, Ljudska prava u Hrvatskoj: pregled stanja za 2019. godinu, ožujak 2020., para 80. – 81., dostupno na: https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2020/04/KLJP_godisnjelzvjesc2019_web.pdf

⁵¹ Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, ožujak 2020., str. 141., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/wp-content/uploads/2020/03/Izvješće-pučke-pravobraniteljice-za-2019.pdf>

⁵² Kuća ljudskih prava Zagreb, Ljudska prava u Hrvatskoj: pregled stanja za 2019. godinu, ožujak 2020., para 80. – 81., dostupno na: https://www.kucaljudskihprava.hr/wp-content/uploads/2020/04/KLJP_godisnjelzvjesc2019_web.pdf

⁵³ Odluka ministra zdravstva o proglašenju epidemije bolesti COVID-19 uzrokovane virusom SARS-CoV-2 od 11. ožujka 2020. godine, klasa: O11-02/20-01/143, ur. broj: 534-02-01-2/6-20-01

⁵⁴ Ministarstvo pravosuđa i uprave, Mjere u zatvorskom sustavu od 14. ožujka do 1. travnja 2020. godine, 16. ožujka 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/mjere-u-zatvorskom-sustavu-od-14-ozujka-2020-godine-do-01-travnja-2020-godine/21710>

⁵⁵ Ministarstvo pravosuđa i uprave, Mjere i aktivnosti u zatvorskom sustavu usmjerene prevenciji širenja koronavirusa, 25. ožujka 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/mjere-i-aktivnosti-u-zatvorskom-sustavu-usmjerene-prevenciji-sirenja-korona-virusa/21722>

način da u grupi ne bude prisutno više od pet osoba (grupne terapije, rekreativne aktivnosti, radne terapije, prehrana) te da ovakav rad bude organiziran u što većoj prostoriji ili na otvorenom tako da se osobe rasporede što dalje jedna od druge.⁵⁶

Isto tako, utvrđen je protokol postupanja u slučaju da zatvorenik manifestira tegobe dišnih puteva i(li) druge simptome koji mogu ukazivati na nastanak bolesti, a svako kazneno tijelo odredilo je posebne prostorije za izolaciju osoba sa simptomima koji mogu ukazivati na nastanak bolesti.⁵⁷ U odnosu na socijalnu distancu unutar zatvora, preporučeno je održavati udaljenost od najmanje dva metra u zatvorenim i jednog metra na otvorenim prostorima među ljudima u razgovoru te prilikom socijalnih interakcija, kao i izbjegavati bliski kontakt sa svima koji pokazuju simptome akutnih respiratornih bolesti.⁵⁸ Od 25. svibnja kaznena tijela započela su s prvom fazom ublažavanja mjera za prevenciju prenošenja i suzbijanja epidemije koronavirusom. Pristup kaznenim tijelima radi posjete zatvorenicima dopušten je uz nošenje zaštitne opreme (maske i rukavica). Broj posjetitelja zatvorenika ograničen je na najviše dvije odrasle osobe, a za zatvorenike koji su roditelji na najviše četiri osobe (dvije odrasle osobe i dva djeteta). Na ulazu u prostore kaznenog tijela određeno je da se svim posjetiteljima mjeri tjelesna temperatura beskontaktnim toplomjerima. Posjetitelji su prilikom boravka u kaznenom tijelu dužni koristiti se zaštitnom opremom (maskama, rukavicama), kao i sredstvima za dezinfekciju ruku i obuće koja se nalaze na ulasku u prostorije za posjete. Tijekom posjeta nije dozvoljeno ostvarivanje tjelesnih kontakata između zatvorenika i njegovih posjetitelja, a dezinfekcija prostorija za posjete obavezno se provodi između dvije grupe posjetitelja.⁵⁹

3.2. Zaštita majčinstva

U skladu s propisima o zaštiti majčinstva u Zakonu o izvršavanju kazne zatvora propisano je da se trudnici i majci s djetetom koje je rodila za vrijeme izdržavanja kazne zatvora osigurava cjelovita zdravstvena zaštita u vezi s trudnoćom, porođajem i majčinstvom⁶⁰. Drugim riječima, to podrazumijeva da bi njihova zdravstvena zaštita trebala biti izjednačena sa zdravstvenom zaštitom u javnom zdravstvu u pristupu zdravstvenim uslugama, raspoloživim unutar države. Iako se danas sve pretrage obavljaju u zdravstvenoj ustanovi, unazad nekoliko godina zatvorenice su svjedočile kako je postojala praksa da su trudnice u Kaznionici u Požegi bris rodnice uzimale samostalno u WC-u kaznionice te čuvale ga kod sebe i po nekoliko dana, što je rezultiralo lažno pozitivnim nalazima laboratorijskih obrada. Međutim, zahvaljujući intervenciji Ureda pučke pravobraniteljice i provođenju zdravstveno-inspekcijskog nadzora u svim kaznenim tijelima, takva praksa je promijenjena⁶¹.

56 Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije koronavirusom u tijelima zatvorskog sustava, 26. ožujka 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/slike/novi%20osj/Postupnik-Zatvorski-sustav.pdf>

57 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Mjere i aktivnosti u zatvorskom sustavu usmjerene prevenciji širenja koronavirusa, 25. ožujka 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/mjere-i-aktivnosti-u-zatvorskom-sustavu-usmjerene-prevenciji-sirenja-korona-virusa/21722>

58 Hrvatski zavod za javno zdravstvo, Upute za sprječavanje i suzbijanje epidemije korona virusom u tijelima zatvorskog sustava, 26. ožujka 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/UserDocImages/slike/novi%20osj/Postupnik-Zatvorski-sustav.pdf>

59 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Prva faza ublažavanja mjera u zatvorskom sustavu, 23. svibnja 2020. godine, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/vijesti/prva-faza-ublazavanja-mjera-u-zatvorskom-sustavu/21970>

60 Članak 111. Zakon o izvršavanju kazne zatvora

61 Roditelji u akciji – RODA, Ines Sučić, Marija Knežević i Marijana Matijaš, Majke u zatvoru – između propisanih i ostvarenih prava, dostupno na: https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/MAME_Sucis-Knezevic-Matijas-Majke-u-zatvoru.pdf

Zakon o izvršavanju kazne zatvora propisuje da trudnice borave šest tjedana prije poroda u odjelu za roditelje, a nakon toga u odjelu za majke s djetetom do njegove treće godine. Zatvorenicama trudnicama te majka i dijete imaju pravo na tjedne posjete članova obitelji⁶². Međutim, ako je majka rodila dijete prije izdržavanja kazne, ona dijete ne može povesti sa sobom, a ako na izdržavanje kazne bude upućena dok je trudna, dijete s majkom ostaje najkasnije do navršene treće godine života djeteta nakon čega Centar za socijalnu skrb poduzima mjere potrebne za smještaj djeteta. Tu se kao problem javlja da se majka i dijete odvajaju kada ono navrší tri godine bez obzira na to koliko još majka ostaje na izdržavanju kazne. Navedena situacija je odraz rigidnosti kaznenog sustava s time da je situacija još gora kada majka rodi prije samog odlaska u kazneno tijelo jer tada ni nema mogućnosti da povede dijete sa sobom⁶³.

KT: Uvijek se nastoji, ako se ikako može, uskladiti da se uvjetno otpusti zatvorenicu u trenutku oko te treće godine ili malo prije. Znalo se dogoditi da to nekada zbog duljine izrečene kazne nije moguće. U tom slučaju dijete preuzme ili tata ili netko od članova obitelji ili u krajnjem slučaju dijete se u suradnji s CZSS-om smjesti u udomiteljsku obitelj ili dječji dom.

S obzirom na činjenicu da je odvajanje maloljetnog djeteta od majke nakon navršene treće godine izrazito stresno kako za samo dijete, tako i za majku, kaznena tijela pripremaju i dijete i majku na odvajanje. Dijete se vodi u opću županijsku bolnicu kod psihologa dok se s majkom radi od početka jer već po pojedinačnom programu izvršenja kazne zatvora znaju u kojem smjeru moraju djelovati (KT).

Trudnice i one žene koje su rodile za vrijeme izdržavanja kazne, kaznu izdržavaju u Kaznionici u Požegi na odjelu za roditelje. Ovisno o želji majke, dijete se može uključiti u lokalni vrtić dok Centar za socijalnu skrb nadzire razvoj i dobrobit djeteta, kako bi se dijete socijaliziralo i bilo uključeno među svojim vršnjacima. Zatvorski sustav trudnicama i majkama koje su rodile za vrijeme izdržavanja kazne osigurava osnovne potrepštine – dječju odjeću, pelene, hranu, higijenu za dijete, kreme, mokre maramice, igračke i druge nužne potrepštine. Ako majke imaju nekih posebnih želja glede kozmetike i drugih higijenskih potrepština ili igračaka za djecu, mogu naručivati putem prodavaonice potrepština kaznionice (KT). Tijekom 2019. godine, u Odjelu za roditelje boravile su tri zatvorenice sa svojom djecom⁶⁴.

62 Članak 111. Zakona o izvršavanju kazne zatvora

63 Roditelji u akciji – RODA, Ines Sučić, Marija Knežević i Marijana Matijaš, Majke u zatvoru – između propisanih i ostvarenih prava, dostupno na: https://www.roda.hr/media/attachments/udruga/projekti/mame/MAME_Sucis-Knezevic-Matijas-Majke-u-zatvoru.pdf

64 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 26., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

4. Primjeri dobre prakse

A/ Zajednice UZOR

KT: To je način izvršavanja kazne zatvora kao bazični program s malo drugačijim pravilima i modelom funkcioniranja u kojem se izvršavaju svi opći i posebni programi izvršavanja kazne. Poanta je u tome da na jednom odjelu ne živi pedeset zatvorenika jedan do drugog, već da oni stvarno funkcioniraju kao jedna zajednica s jasnom strukturom i normama.

Zajednica UZOR (U – uspjeh, Z – zajedništvo, O – odgovornost, R – rad) je pilot-projekt koji je započeo u studenom 2017. godini u šest kaznenih tijela – u Kaznionici u Lepoglavi, Kaznionici u Glini, Odjelu tretmana zatvorenika Kaznionice i zatvora u Požegi, Zatvoru u Zagrebu, Kaznionici u Lipovici-Popovači te Kaznionici u Valturi. Zajednice UZOR predstavljaju način organizacije života zatvorenika/zatvorenica za vrijeme izdržavanja kazne zatvora kojim se promiče razvijanje socijalnih vještina, sposobnost donošenja samostalnih odluka kao i preuzimanje osobne odgovornosti za donesene odluke. Ujedno se promiče i puna aktivnost zatvorenika/zatvorenica radom, održavanjem zajedničkih prostorija te drugih aktivnosti kojima si upotpunjavaju svoj život za vrijeme izdržavanja kazne. Glavni cilj zajednica je resocijalizacija zatvorenika stjecanjem znanja, vještina i sustava vrijednosti koji će im pomoći nastaviti život na slobodi u skladu s društvenima pravilima⁶⁵. Zajednice UZOR imaju svoj Odbor za prijam zatvorenika, Odbor za suživot i Odbor za aktivnosti. Svaki zatvorenik/zatvorenica ima svoja zaduženja i radne zadatke kojih se trebaju svi pridržavati. Da bi zatvorenik/zatvorenica mogao/mogla postati članom Zajednice UZOR, mora ispunjavati prethodno utvrđene kriterije – uspješnost izvršavanja pojedinačnog programa izvršenja kazne zatvora, spremnost na promjene ponašanja, suradljivost, a ovisi i o samoj procjeni stručnog tima koliko je pojedini/pojedina zatvorenik/zatvorenica spreman/spremna poštivati pravila zajednice (KT).

KT: U odboru za prijam zatvorenika zadatak je da dočekaju svakog novog zatvorenika u Zajednicu, da mu objasne pravila i sl. Odbor za aktivnosti brine se da je svaki zatvorenik uključen u što je moguće više aktivnosti. One funkcioniraju tako da imaju svog predsjednika, tajnika, imaju redovne sastanke na kojima se oni dogovaraju, podijeljeni su u skupine u kojima imaju svoje radne zadatke, imaju svoje voditelje. Sami održavaju prostor u kojem borave – točno se zna čiji je zadatak da održava dnevni boravak, kuhinju. Izmjenjuju se u tim zadacima. Biraju predsjednika sami na demokratskim izborima (anonimno glasanje u kutijama). Potiče ih se na samostalnost u donošenju odluka i preuzimanje odgovornosti za posljedice tih odluka. Štoviše, potiče se zatvorenike na to da samostalno organiziraju neke aktivnosti – npr. ako netko zna engleski, onda će on organizirati radionicu učenja stranog jezika. Poanta je u tome da se zatvorenicima generalno što je više moguće pokuša strukturirati dan jer oni najčešće nisu naučeni na neku strukturu i to i jest dio problema s kojim se oni suočavaju.

KT: Ako se dogode nekakvi problemi u međusobnim odnosima, onda je tu Odbor za suživot. Odbor za suživot će to pokušati riješiti. Pokazuje se to kao korisnim. Ako su tu neki veći problemi, onda su tu službenici koji odlučuju što će dalje biti. Bilo je premještanja, ali to nije bilo često.

Velika većina dionika s kojima smo razgovarali, na prvom mjestu kao primjer dobre prakse u vidu resocijalizacije zatvorenika/zatvorenica izdvojila je Zajednicu UZOR s obzirom na to da se kroz Zajednicu UZOR stvara psihosocijalna klima koja je poticajna za zatvorenike/zatvorenice i snažan motivator za

65 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zajednice UZOR obilježavaju prvu godinu provođenja projekta, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zajednice-uzor-obiljezavaju-prvu-godinu-provodjenja-projekta/21052>

promjenom ponašanja u skladu s normama. Već nakon prvih šest mjeseci evaluacije projekta, Zajednica UZOR pokazala se uspješnom jer je kroz nju zatvorenici lakše izdržavati kaznu, kao i službenicima obavljati svakodnevne aktivnosti sa zatvorenici⁶⁶.

B/ Videopozivi

Kao što je u ranijem dijelu izvještaja već spomenuto, izrazito uspješan primjer dobre prakse je uvođenje videopoziva za zatvorenike/zatvorenice i njihovo komuniciranje s obitelji i vanjskim svijetom. Iako je taj projekt udruge Roda u suradnji s UNICEF-ovim uredom za Hrvatsku i Upravom za zatvorski sustav isprva zamišljen za uspostavljanje kontakata zatvorenika s njihovom djecom, ta mogućnost se u vrijeme epidemije bolesti COVID-19 proširila na sve zatvorenike. Videopozivi su se zatvorenici pokazali kao ključni alati za održavanje kontakata s djecom i ostalim članovima obitelji, što je doprinijelo ublažavanju štetnih psiholoških posljedica kada su posjeti bili zabranjeni. Dodatna stavka je ta da su kaznena tijela pokazala spremnost da nastave s takvim načinom komunikacije i nakon pandemije.

KT: U doba korone velika su pomoć videopozivi. Oni su bili bazično zamišljeni za kontakte s djecom, ali za vrijeme korone bili su prošireni kada su bili zabranjeni posjeti. Prošireni općenito na kontakte s obitelji i to traje do daljnjega. Odličan način komunikacije.

KT: Imamo dosta stranaca u našem kaznenom tijelu kao i zatvorenika čije obitelji su lošeg imovnog stanja zbog čega ne mogu dolaziti u posjet pa sada videopozivom mogu ostati u kontaktu.

Međutim, iako je naveden alat komuniciranja svakako olakšao povezivanje s članovima obitelji i održavanje redovnog kontakta, treba biti svjestan da nemaju sve obitelji zatvorenika/zatvorenica tehničkih mogućnosti pa i tehničkih znanja za uspostavu takvih videoveza. Naime, neki članovi obitelji zatvorenika/zatvorenica možda nemaju pametne uređaje i računala ili pak dostupnu internetsku vezu, čime su takve obitelji onemogućene za takav oblik komuniciranja⁶⁷.

C/ Suradnja organizacija civilnog društva s kaznenim tijelima

U zatvorskom sustavu od 2017. godine, provode se programi i projekti udruga financirani iz dijela prihoda od igara na sreću dodijeljenih Ministarstvu pravosuđa i uprave. Međutim, osim programa i projekata financiranih iz proračuna Ministarstva pravosuđa i uprave, organizacije civilnog društva djeluju unutar zatvorskog sustava provođenjem aktivnosti financiranih iz drugih izvora, a koje se odnose na različita područja, kao što su: povećanje životnih vještina zatvorenika i maloljetnika, kreativni razvoj, razvoj znanja i vještina, rad s ovisnicima o drogama i alkoholu, sudjelovanje u rehabilitaciji zatvorenika ovisnika te postpenalni prihvati i tretman ovisnika, podrška razvijanju i održavanju odnosa zatvorenika s obiteljima, a osobito djecom, psihosocijalna podrška, osobni rast i razvoj te duhovna obnova⁶⁸.

66 Ministarstvo pravosuđa i uprave, Zajednice UZOR obilježavaju prvu godinu provođenja projekta, dostupno na: <https://pravosudje.gov.hr/zajednice-uzor-obiljezavaju-prvu-godinu-provodjenja-projekta/21052>

67 Iako je u projektnim preporukama predviđeno da se obitelji koje nemaju kapacitete za uspostavu videopoziva jave kaznenom tijelu ili Rodi kako bi im se organizirali uvjeti za ostvarivanje videopoziva, (preko CZSS-a, organizacija civilnog društva, gradske knjižnice u lokalnoj zajednici i sl.), za sada nije bilo takvih upita.

68 Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 29. – 31., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

OCD: *Zatvorenicima je važno da dođe netko izvana i s njima radi jer se onda ne osjećaju kao da ih je vanjski svijet isključio i mislim da je tu važna uloga civilnog društva da im podigne kvalitetu provođenja vremena i da se s njima druži u pojedinim aktivnostima.*

Kaznena tijela i organizacije civilnog društva s kojima smo razgovarali ističu međusobno dobru suradnju koja se prvenstveno odražava i na dobroj responzivnosti zatvorenika zbog sadržaja i aktivnosti koja se njima nude: *Udruge su dosta angažirane u sustavu i to naročito unazad nekoliko godina. Udruge kao takve nas rasterećuju u jednom dijelu provođenja programa i daju svoje kvalitete i sadržaje koje mogu pružiti i to je svakako primjer dobre prakse. Definitivno one amortiziraju dio nekakvog svakodnevnog života zatvorenica jer dolaze neki drugi ljudi s nekim drugim sadržajem koji im mi ne možemo ponuditi. (KT)*

OCD: *Imamo odličnu suradnju s kaznenim tijelima, tretmanskim službenici i pravosudni policajci koji tamo rade su jako motivirani i zajedničkim radom smo postali tim, mi im služimo kao produžena ruka.*

KT: *Imamo izuzetnu suradnju s organizacijama civilnog društva i izvrsnu povratnu reakciju zatvorenika.*

Usprkos pozitivnoj i dobroj suradnji između organizacija civilnog društva i kaznenih tijela, i dalje su prisutni izazovi u organizaciji aktivnosti s kojima se susreću i kaznena tijela i udruge. S jedne strane udruge uvelike upotpunjavaju sadržaj provođenja vremena unutar zatvorskog sustava, ali s druge strane zbog manjka službenika tretmana sve aktivnosti koje se provode zahtijevaju njihov (službenika tretmana) dodatan angažman u obliku komuniciranja i dogovaranja svih aktivnosti (KT). Udruge se pak susreću s problemima pretjerane birokratizacije i administracije koju moraju prolaziti, a naročito one računovodstvene prirode.

OCD: *Ministarstvo pravosuđa i uprave nam je jako izašlo u susret u vezi s provođenjem aktivnosti postpenalnog prihvata. Međutim, zakomplicirali su dolazak u zatvor jer se povećao broj procedura koje moramo proći. Uz to, morali smo slati naše računovodstvo u računovodstvo kaznenog tijela s kojima radimo jer ne razumiju kako funkcionira računovodstvo u udrugama. Ali, pokazali su stvarno puno dobre volje i spremnosti za učenjem što je pozitivan primjer dobre suradnje.*

Problem koji je istaknuo OCD odnosi se na slabu suradnju s Ministarstvom pravosuđa i uprave, dok suradnju s kaznionicama i zatvorima ocjenjuju jako dobrom, osim jedne kaznonice koju ocjenjuju nezainteresiranom.

OCD: *Slaba nam je komunikacija s Ministarstvom pravosuđa i uprave. Zatrpavaju nas papirima i pretjeranom administracijom. Naš je prijedlog bio da se neke aktivnosti prebace online u vrijeme korone, na što su dva kaznena tijela odmah pristala dok je jedno kazneno tijelo odbilo. Međutim, Ministarstvo pravosuđa i uprave je naknadno poslalo dopis da ne može jer to predstavlja dodatno radno opterećenje za osoblje tretmana, a koje bi ionako da nije korona s nama moralo raditi u tom dijelu. Ministarstvo je izrazito nefleksibilno.*

D/ Kuća na pola puta

Gotovo svi dionici istaknuli su važnost postpenalnog prihvata i stambene zajednice „Kuće na pola puta“ kao jednog od važnijih faktora socijalne integracije onih zatvorenika koji nemaju osiguran smještaj po izlasku.

KT: Takvim ljudima po izlasku vrlo je bitno da se imaju kome javiti i potražiti pomoć u tom prvom periodu kada izađu s izdržavanja kazne.

U Hrvatskoj za sada postoje dvije stambene zajednice „Kuće na pola puta“, jedna u organizaciji udruge Terra i Oaza, a druga u organizaciji udruge Pet plus u partnerstvu s udrugom Institut Pula i Callidus, koje su s radom stambenih zajednica započele početkom 2020. godine. Kako je riječ o novom institutu postpenalnog prihvata, potrebno je podizati svijest, ne samo čitave zajednice o važnosti postpenalnog prihvata, već i svih nadležnih tijela (od kaznenih tijela, probacijske službe, centara za socijalnu skrb, organizacija civilnog društva i ostalih relevantnih dionika) o takvom obliku stambenog zbrinjavanja, kako bi se privremeno stambeno zbrinule osobe koje nemaju osiguran smještaj po izlasku na uvjetni otpust ili po punom izvršenju kazne zatvora.

OCD: Trebamo osvještavati tretmanske službenike da nas se sjete i upute na nas jer nas nekad zaborave ili nisu informirani o našem postojanju.

E/ Ostalo

Među ostalim primjerima dobre prakse istaknuta je Kaznionica u Lepoglavi koja organizira dežurstva pojedinih službenika tretmana tijekom dječjih posjeta i time zatvorenici mogu dobiti povratnu informaciju o svom odnosu s djecom i podršku nakon posjeta. Naime, u ostalim kaznenim tijelima službenici tretmana nisu prisutni tijekom posjeta i gube važne informacije o tome kakav je odnos obitelji i zatvorenika. Zatim, poticanje obrazovnih aktivnosti i nuđenja različitih programa školovanja i rada pojedinih kaznenih tijela koja imaju suradnju s različitim vanjskim učilištima – primjer Zatvora u Splitu, Kaznionica u Glini koja surađuje s Pučkim otvorenim učilištem u Karlovcu, čime se značajno šire mogućnosti za obrazovanje i osposobljavanje za različita zanimanja. (OCD i NI).

Također, sudionici intervjua istaknuli su važnost posebnih programa tretmana koji nude široku lepezu različitih programa za zatvorenike i posebno educirane službenike tretmana koji s njima rade.

5. Izazovi i prepreke u provođenju resocijalizacije

A/ Manjak službenika tretmana i pravosudnih policajaca

Najveća prepreka i izazov unutar kaznenog sustava je nedvojbeno nedostatak službenika tretmana i pravosudnih policajaca koji su zaduženi za rad i nadzor nad zatvorenicima/zatvorenicama. Manjak osoba nesumnjivo utječe na izvršavanje pojedinačnog programa izvršavanja kazne zatvora, uspješnost posebnih programa tretmana i njihove daljnje resocijalizacije.

KT: Nedostaje nam ljudi – mi imamo ideje, udruge imaju ideje i puno stvari bismo mogli dodatno napraviti za zatvorenike. Imamo jako puno administracije uz puno praktičnog rada sa zatvorenicima. Zapravo sve počiva na entuzijazmu nekolicine ljudi.

Uzrok tome je da već godinama nema popunjenih, a sistematiziranih radnih mjesta. Naime, službenici tretmana s pravosudnom policijom i ostalim službenicima/zaposlenicima kaznenih tijela čine državne službenike i za njih vrijedi *Odluka o zabrani novog zapošljavanja državnih službenika i namještenika u tijelima državne uprave te stručnim službama i uredima Vlade Republike Hrvatske*⁶⁹. Time su službenici tretmana i pravosudna policija izjednačeni sa svim drugim državnim službenicima. Zbog navedena ograničenja, kaznena tijela odnosno Ministarstvo pravosuđa i uprave ne može raspisati dovoljan broj natječaja kako bi se sistematizirana mjesta popunila.

NI: Tretmanski službenici su jako dobro educirani i s njima se provode kontinuirane edukacije te stručni su u provođenju tretmanskih postupaka. Međutim, pitanje je koliko imaju vremena za provođenje tih programa. Na uspješno provođenje resocijalizacije uvelike utječe i to koliko imate tretmanskih službenika. Primjerice, imamo situaciju u jednom zatvoru u kojem je sistematizirano sedam radnih mjesta, a popunjeno je samo mjesto voditelja. Jasno vam je koliko možete očekivati od tretmanskog rada ako ta jedna osoba mora ispuniti potrebnu administraciju, odgovarati na upite sudova, obavljati razgovore sa zatvorenicima i slično.

Tako prema podacima iz Vladina Izvješća o stanju i radu zatvorskog sustava za 2019. godinu, na dan 31. 12. 2019. godine u kaznionicama, zatvorima, odgojnim zavodima i centrima ukupno je 3.558 sistematiziranih radnih mjesta, a popunjeno je 2.607, što je popunjenost od 73,21 %⁷⁰.

Pučka pravobraniteljica u svojim izvještajima već nekoliko godina ukazuje na navedenu problematiku te potrebu da se zapošljavanje u kaznenim tijelima ne može promatrati u okviru potrebe za smanjivanjem

⁶⁹ Odluka o zabrani novog zapošljavanja državnih službenika i namještenika u tijelima državne uprave te stručnim službama i uredima Vlade Republike Hrvatske, NN 70/2016

⁷⁰ Vlada Republike Hrvatske, Izvješće o stanju i radu zatvora i odgojnih zavoda za 2019. godinu, str. 47., dostupno na: https://sabor.hr/sites/default/files/uploads/sabor/2020-10-01/102313/IZVJ_KAZNIONICE_2019.pdf

broja službenika u tijelima državne uprave. Stoga, dana je preporuka da se prilikom zapošljavanja u kaznenim tijelima izuzme Odluka o zabrani novog zapošljavanja državnih službenika i namještenika u tijelima državne uprave⁷¹. Usprkos upozorenjima i preporukama pučke pravobraniteljice, navedena Odluka je i dalje na snazi za djelatnike kaznenih tijela.

Također, istaknuto je kako se nedostatak tretmanskih službenika i pravosudne policije negativno odražava i na stupanj poštivanja ljudskih prava zatvorenika, kao i na sigurnost zatvorskeg osoblja. Naime, da bi u propisanom roku obavili sve administrativne poslove, službenici tretmana nedovoljno su prisutni na zatvoreničkim odjelima: *što manje zatvorenici razgovaraju s tretmanskim službenicima, veće vam je nezadovoljstvo među zatvorenicima* (NI).

U prilog toj tezi govori izvješće Europskog odbora za sprječavanje mučenja i neljudskog ili ponižavajućeg postupanja ili kažnjavanja (CPT) objavljeno u listopadu 2018. godine, u kojem je preporučeno popunjavanje upražnjenih, a sistematiziranih radnih mjesta u kaznenim tijelima s obzirom na to da je brojnim međunarodnim dokumentima utvrđena povezanost stupnja poštivanja ljudskih prava osoba lišenih slobode s poštivanjem prava zaposlenih u kaznenim tijelima⁷².

B/ Obrazovanje i rad

S obzirom na neujednačena iskustva različitih kaznenih tijela, i dalje nije sustavno riješeno pitanje osnovnoškolskog obrazovanja koje je kazneno tijelo po Zakonu o izvršavanju kazne zatvora dužno organizirati (osnovno školovanje do 21 godine života zatvorenika koji nemaju završenu osnovnu školu, a opismenjavanje nepismenih neovisno o dobi). Međutim, obrazovanje je i dalje, u onim kaznenim tijelima u kojima se provodi, bazirano na jednostavnim zanimanjima.

Stoga, gotovo svi sudionici istraživanja govore kako postoji velik prostor za napredak u području stručnog osposobljavanja i edukacije zatvorenika.

Što se tiče radnih aktivnosti, zatvori puno teže organiziraju rad ponajprije zbog prostornih kapaciteta i velike fluktuacije zatvorenika. Uz to što nemaju prostora i radiona, radna mjesta su u pravilu jednostavna. Osoba koja izdržava dulju kaznu nema priliku razvijati ili očuvati svoje radne vještine. Ujedno, potrebna su dodatna ulaganja u svim kaznenim tijelima kako bi se osigurala adekvatna zaštita na radu zatvorenika na svim radnim mjestima.

C/ Postpenalni prihvrat

Iako se na postpenalnom prihvatu počinje raditi od samog početka izdržavanja kazne, na temelju informacija dobivenih iz intervjua, zaključujemo kako najviše prostora za napredak i rad ima upravo u tom dijelu. Naime, usprkos pripremama za život na slobodi tijekom čitavog izdržavanja kazne, potreban je određeni period prilagodbe na vanjski svijet, posebice ako je riječ o izdržavanju dugotrajnih kazni zatvora (primjere koje navode jedan TJV i jedan KT su zatvorenici koji su se prvi put po izlasku iz zatvora susreli s bankomatima, beskontaktnim plaćanjem, tabletima i pametnim uređajima). Upravo zbog navedenog, prijeko je potreban određeni period prilagodbe na slobodi ostvarivanjem pogodnosti uvjetnog otpusta da bi resocijalizacija bila što uspješnija.

71 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu, str. 242., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2018-godinu/?wpdmdl=4747&refresh=60046f3dbf29c1610903357>

72 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, str. 145., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2019-godinu/?wpdmdl=7580&refresh=60053c74030341610955892>

Iako je „Kuća na pola puta“ pozitivan pomak u dijelu zbrinjavanja zatvorenika/zatvorenica koji nemaju osiguran smještaj, navedeno stambeno zbrinjavanje nije dostatno. Naime, da bi postpenalni prihvati ostvario u potpunosti svoju svrhu, potrebna je koordinacija i međuresorna suradnja čitave zajednice u koju se pojedini zatvorenik/zatvorenica vraća. Dodatno KT, TJV te OCD smatraju kako se intenzivni rad na postpenalnom prihvatu treba početi provoditi puno ranije.

TJV: Ono što nama nedostaje, naročito u fazi postpenalnog prihvata, je da svi ranije uđemo u zatvor. Da mi postpenalni prihvati počnemo puno ranije provoditi. Da osobu kada izađe s odsluženja kazne zatvora čeka socijalna pomoć, a ne da kad izađe iz zatvora podnosi zahtjev za socijalnom pomoći. On/ona na početku mora od nečega živjeti. Na tome se radi. Treba ljude ranije otpuštati koliko god da je to sigurnosni rizik, ali je veći rizik ako ga otpuste po punom izvršenju kazne kada nitko nema ingerencije nad njim.

Naime, jedan od problema s kojima se zatvorenici suočavaju jest taj da nemaju osobnih dokumenta koji su im nužni da ostvare neka druga prava, primjerice pravo na jednokratnu novčanu pomoć preko Centra za socijalnu skrb. Stoga, sudionici intervjuja predlažu da se s takvim pripremama započne dok su još na izdržavanju kazne.

TJV: Bivši zatvorenik/zatvorenica koji/koja se otpusti bez dokumenata odmah po izlasku na slobodu nalazi se u situaciji u kojoj ne može pokrenuti ama baš ni jedan postupak za ostvarivanje svojih prava, a nalazi se u dodatnim problemima jer sam postupak izdavanja dokumenata traje određeno vrijeme koje otpuštena osoba zapravo nema. Stoga kaznena tijela trebaju što prije detektirati zatvorenike koji nakon otpusta neće imati prijavljeno prebivalište kako bi se na vrijeme pokrenuo postupak izrade osobne iskaznice.

Drugi problem koji je primijećen kod postpenalnog prihvata je (ne)motiviranost bivših zatvorenika na uključivanje u psihoterapijski rad kako bi im se olakšao taj prijelazni period u nošenju s obvezama i odgovornostima koje nosi život na slobodi. Organizacije civilnog društva koje pružaju terapijski rad i uključivanje u socioterapijske grupe bivšim zatvorenicima ističu potrebu i važnost takvog rada za njihovo socijalno uključivanje i uspostavljanje obiteljskih veza, a što je slabo prepoznato kod bivših zatvorenika/zatvorenica.

OCD: Manjak motiviranosti počinitelja kaznenih djela/bivših zatvorenika za terapijski/savjetodavni psihosocijalni rad predstavlja poteškoću u radu. Moguće je da bi intenzivnije/učestalije isticanje važnosti uloge psihosocijalnog rada/dobivanja psihosocijalne podrške tretmanskim službenika tijekom izdržavanja kazne moglo potaknuti motiviranost korisnika za takvom vrstom rada po izlasku iz zatvora. Prema iskustvu našeg rada s bivšim zatvorenicima vidimo da im je takav psihosocijalan rad potreban, međutim, ipak većina njih se po izlasku jedva čeka maknuti od svih institucija i tijela koja imaju veze s njihovim boravkom u zatvoru. Stoga, bismo i mi kao udruga, ali i ostale uključene institucije (kaznionica, probacija, Centar za dijagnostiku...) trebali poduzeti korake u smjeru motiviranja bivših zatvorenika i isticanja važnosti kontinuirane psihosocijalne podrške i savjetovanja po izlasku.

KT: Kada zatvorenici izađu van, nestaje taj kontinuitet rada s njima i to je problem. Trebalo bi nastaviti raditi paralelno s njima i članovima njihove obitelji.

Iako je ideja postpenalnog prihvata dobro osmišljena, u praksi i dalje ima puno prostora za rad i napredak. Prije svega velik problem predstavljaju oni zatvorenici/zatvorenice koji/koje izlaze po punom izvršenju kazne zatvora i nemaju obavezu javljanja ni probacijskom uredu ni policiji ili Centru za socijalnu skrb. Oni su potpuno slobodni i „izvan sustava“ te prepušteni sami sebi. U tom dijelu ne postoji zapravo nikakva sustavna pomoć i podrška za bivše zatvorenike/zatvorenice, već se temelji na njihovoj spremnosti i motiviranosti za proaktivno djelovanje u ostvarivanju svojih prava.

6. Zaključak i preporuke

Promjene u ponašanju zatvorenika/zatvorenica postižu se kontinuiranim radom na krimogenim faktorima te upotpunjavanjem strukturiranih sadržaja i aktivnosti koje se provode za vrijeme izdržavanja kazne. Opći i posebni programi tretmana jako su dobro osmišljeni i kao takvi bi trebali dati dobre temelje za uspješnu resocijalizaciju zatvorenika i njihovu uspješnu socijalnu integraciju. Ujedno, suradnja s organizacijama civilnog društva i lokalnom zajednicom omogućava zatvorenicima kontakt s vanjskim svijetom i lakšom prilagodbom na ono što ih čeka na slobodi.

Međutim, činjenica je da usprkos dobro posloženom sustavu izdržavanja kazne, postoji neujednačena praksa pojedinih kaznenih tijela u provođenju resocijalizacije i rehabilitacije počinitelja kaznenih tijela, a koja je ponajviše uvjetovana nedostatkom službenika unutar zatvorskog sustava. Praktična iskustva dionika s kojima smo razgovarali govori o tome da opseg mogućnosti i ostvarene suradnje vrlo često ovisi i o inicijativi zaposlenika i uprave samog kaznenog tijela.

Dodatan problem predstavlja i postpenalna pomoć za one zatvorenike koji su bili na dugotrajnom izdržavanju kazne i njihova prilagodba na život na slobodi. Naime, činjenica je da su bivši zatvorenici opterećeni brojnim poteškoćama kada izađu van, od stigme koju proživljavaju oni i njihove obitelji do nemogućnosti zaposlenja, u nekim slučajevima i stambenog zbrinjavanja, što sve posljedično u nekim slučajevima dovodi do recidivizma. Tu veliku i važnu ulogu imaju probacijski uredi koji u suradnji s ostalim nadležnim tijelima (centrima za socijalnu skrb, kaznenim tijelima, Hrvatskim zavodom za zapošljavanje, pravnim osobama te udrugama) doprinose socijalnoj integraciji bivših zatvorenika/zatvorenica u društvo.

Stoga, potreban je daljnji intenzivan međuresorni rad, razmjena informacija, iskustva i znanja, kako bi se bivšim zatvorenicima što lakše omogućio povratak u društvo s odvratajućim učinkom od počinjenja novih kaznenih djela.

Slijedom navedenog, daju se preporuke nadležnim tijelima kako unaprijediti sustav resocijalizacije i rehabilitacije zatvorenika za vrijeme izdržavanja kazne zatvora:

- Preporuka pučke pravobraniteljice usmjerena Vladi Republike Hrvatske i Ministarstvu pravosuđa i uprave da se popune upražnjena radna mjesta u kaznenim tijelima, kako bi se poštovala prava zaposlenih te povećao stupanj zaštite ljudskih prava osoba lišenih slobode⁷³;
- Preporuka pučke pravobraniteljice usmjerena Vladi Republike Hrvatske da zapošljavanje u kaznenim tijelima izuzme iz Odluke o zabrani novog zapošljavanja državnih službenika i namještenika u tijelima državne uprave te stručnim službama i uredima Vlade RH⁷⁴;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave te Ministarstvu zdravstva da predlože izmjene Zakona o obveznom zdravstvenom osiguranju kojim će se omogućiti sklapanje ugovora o pružanju zdravstvene zaštite između liječničkih ordinacija i ustanova zatvorskog sustava;

73 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2019. godinu, preporuka broj 110, str. 167., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2019-godinu/?wpdmdl=7580&refresh=60053c74030341610955892>

74 Izvješće pučke pravobraniteljice za 2018. godinu, preporuka broj 176, str. 268., dostupno na: <https://www.ombudsman.hr/hr/download/izvjesce-pucke-pravobraniteljice-za-2018-godinu/?wpdmdl=4747&refresh=60053c76902421610955894>

- Preporuka za poboljšanje uvjeta za ostvarivanje prava na rad ulaganjem u postojeće radne zadatke, organiziranjem postojećih radnosloženih zadataka na kojima će biti naglasak u pojedinačnom programu izvršavanja kazne zatvora;
- Preporuka za poboljšanje uvjeta za ostvarivanje prava na obrazovanje poticanjem i ulaganjem u provođenje obrazovnih aktivnosti, naročito u slučajevima završetka osnovnog obrazovanja zatvorenika/zatvorenica i njihova opismenjavanja;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav da što prije osmisli *online* načine kako da se nastave provoditi obrazovne i druge aktivnosti u zatvorskom sustavu, a koje su obustavljene zbog epidemije koronavirusa;
- Preporuka svim nadležnim tijelima (sudovima, Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav te kaznenim tijelima) da ujednače praksu postupanja da se istražnim zatvorenicima dopusti sudjelovanje u organiziranim aktivnostima sa zatvorenicima kada za njih nije moguće organizirati odvojene aktivnosti, uključiti ih u obrazovne sadržaje, radne angažmane te druge preventivne radionice usmjerene na stjecanje novih znanja i vještina, razvijanja osobne odgovornosti i obiteljskih veza, a koje nemaju veze s prirodom počinjenog kaznenog djela koje mu se stavlja na teret;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave Upravi za zatvorski sustav da nastavi ulagati dodatne napore u uređenje pojedinih prostorija i u prilagodbu za boravak zatvorenika sa svojim bračnim ili izvanbračnim partnerom/partnericom;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave Upravi za zatvorski sustav da nastavi ulagati u uređenje prostorija koje su prilagođene potrebama djece (*child-friendly* prostor);
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav da vrijeme posjeta i proceduru ulaska maloljetne djece učine fleksibilnijom na način da se djecu što manje izlaže nelagodnim pretraživanjem prilikom ulaska u kazneno tijelo te da se produlji trajanje posjeta na tri sata;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav da se videopozivi zadrže u budućnosti kao jedan od kanala ostvarivanja kontakata s vanjskim svijetom i to ne samo za one zatvorenike koji imaju maloljetnu djecu, već na sve kategorije zatvorenika;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav da predloži izmjene Zakona o izvršavanju kazne zatvora, kojim će ukinuti restriktivnu odredbu kojom se dijete koje je majka rodila za vrijeme izdržavanja kazne odvaja od nje kada ono navrší tri godine na način da se omogući majkama zadržavanje djeteta i duže ako im je preostao mali dio kazne za izdržavanje;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave, Upravi za zatvorski sustav i probaciju da se intenzivira rad na postpenalnoj pomoći i uključivanju svih dionika (kaznenih tijela, probacijskih ureda, centara za socijalnu skrb, organizacija civilnog društva) u zajednici radi što lakšeg uključivanja zatvorenika u društvo te da se na intenzivnom postpenalnom prihvatu započne raditi puno ranije, a ne tri mjeseca prije otpuštanja zatvorenika s izdržavanja kazne;
- Preporuka da se intenzivira rad svih relevantnih dionika na postpenalnom prihvatu od podizanja svijesti na mogućnost privremenog stambenog zbrinjavanja u „Kući na pola puta“ do upućivanja na savjetodavni i terapijski rad s bivšim zatvorenicima/zatvorenicama;
- Preporuka Ministarstvu pravosuđa i uprave da olakša rad organizacijama civilnog društva koje provode aktivnosti unutar zatvorskog sustava na način da se smanje administrativna opterećenja te da se u obzir uzima specifičnost financijskog vođenja i izvještavanja udruga;
- Preporuka da se intenzivira rad i razmjena informacija među kaznenim tijelima, probacijskim uredima, centrima za socijalnu skrb te organizacijama civilnog društva.

2021

GODINA RODE

Za više informacija o
EU fondovima posjetite:
<http://www.strukturnifondovi.hr>
<http://www.esf.hr>

